

De Wolstraat

en haar historische
gebouwen

BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

36

Redactie en iconografische opzoekingen

Jacques van Wijnendaele en Anne de San voor de vzw 'Quartier des Arts'

Adviescomité en coördinatie

Anne Deckers, Thierry Wauters: Kabinet van de Staatssecretaris Willem Draps
Dominique Pauchet, Ode Goossens: Directie Monumenten en Landschappen

Nalezing

Ludo Gobin, Kathleen De Koker: Directie Monumenten en Landschappen

Dankbetuigingen

Wij danken de heren Geoffroy Coomans de Brachène, Jacques Lemerrier en Henri Sempo,
evenals de Cercle d'Histoire de Bruxelles, het Stadsarchief van Brussel,
de Koninklijke Bibliotheek Albert I, het KIK en de Koninklijke Musea
voor Schone Kunsten van België
voor de hulp die zij ons hebben verleend.

ILLUSTRATIES

b = boven; m = midden; o = onder; r = rechts; l = links

Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Marcel Vanhulst en Alfred de Ville de Goyet: omslag, 4, 5, 10, 13, 17, 20,
23, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 41(o), 42, 43, 46, 48; Koninklijk Instituut van het
Kunstpatrimonium: 14, 16(o), 19, 39; Koninklijke Bibliotheek: 2, 6, 15, 16(b), 41(b); Inventaris van het
cultuurbezit, Architectuur. Deel Brussel: 11, 12, 45; Verzameling Jacques Lemerrier: 1, 31, 44; Verzameling
Alain Camus: 26(o); Archives d'Architecture moderne: 9; Stadsarchief van Brussel: 24.

Grafische vormgeving: La Page - Fotogravure en druk: Poot Printers
Distributie: Altera Diffusion - Vertaling: Gitracom

© Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Directie Monumenten en Landschappen
C.C.N. - Vooruitgangstraat 80 - 1035 Brussel - Tel: 0800/13680

GEDRUKT IN BELGIË
WETTELIJK DEPOT: D/2004/6860/006

De Wolstraat

en haar historische gebouwen

Jacques van Wijnendaele en Anne de San

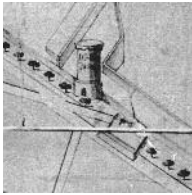
DE VERSTEDELIJING VAN EEN WIJK	2
DE KARMELIETENSTRAAT	7
HET EGMONT-ARENBERGPALEIS, EEN OVERLEVENDE	14
HET EGMONTPARK	26
EEN GEHEEL UIT 1900	28
VAN DE GROTE HERTSTRAAT NAAR DE VIER ARMENSTRAAT ..	30
DE ADELLIJKE HUIZEN OF 'HOTELS' VAN DE WOLSTRAAT	32
HET HOTEL DE MERODE-WESTERLOO	37
DE AANPALENDE HOTELS EN HUN LOT	47

De verstedelijking van een wijk

Vóór de 16de eeuw was deze wijk nog uitgesproken landelijk. Dat blijkt al uit het woordje 'wol' dat, zo wordt meestal aangenomen, verwijst naar de wol die de lakenfabrikanten lieten drogen op de flank van deze lange tijd dun bewoonde heuvel. De naam 'Wollendriesch' sloeg in feite enkel op de plaats tussen de Louzapoort, de Grote Hertstraat en het Poelaertplein, nabij het huidige Justitiepaleis. De straat die erheen liep, heette de *Wollendrieschstraet*.

Opmerkelijk is dat deze straat in oude akten ook de 's *Heerenstraet* wordt genoemd. Deze benaming heeft misschien een politieke connotatie. Het is mogelijk dat deze straat de militaire verbinding vormde tussen het hertogelijk kasteel op de Koudenberg, de Hallepoort en de Wollendrieschtoren (F), die op de plaats stond van het huidige Louizaplein. Het lijkt erop dat er reeds in de 13de eeuw een verdedigingslinie van taluds en grachten bestond als aanvulling op de eerste omwalling.

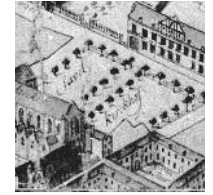
De echte verstedelijking begon in de 16de eeuw met de bouw van de

(F)

'hotels' van Françoise van Luxemburg, Mansfeld en andere adellijke families. Als voornaamste verblijfplaats van de Bourgondische hertogen werd Brussel onder hun afstammeling Karel V de officieuze hoofdstad van het keizerrijk waar de zon nooit onderging. De hoge edelen, die aan het hof op de Koudenberg vertoefden, lieten gerieflijke woningen optrekken op de heuvel rond het hertogelijk paleis. Daarmee kreeg de Wolstraat voor eeuwen een aristocratisch karakter. Vandaag vormt de straat de loodrechte verbinding tussen twee assen die het centrum van Brussel doorkruisen: de oost-westas van de Naamsestraat, voortzetting van de Vlaamsesteenweg, en de noord-zuidas van het oude Romeinse tracé van de Hoogstraat, dat doorloopt in de Haachtsesteenweg.

De plaats van de Kleine Zavel, van oorsprong een stuk braakgrond, deed sinds 1289 dienst als kerkhof van het Sint-Jansgasthuis (S). Hoewel de begravingen mettertijd, toen de omgeving bebouwd raakte, steeds meer protest verwekten, werden ze pas definitief stopgezet in 1706. Als men langs dit kerkhof naar de Wolstraat liep, bemerkte men aan de linkerkant een steeg, de *Holstraete*, die oplom naar de vestingmuur. Vandaag is deze steeg opgeslorpt door het Arenbergpaleis, ongeveer tegenover het

(S)

Op deze gravure uit 1572 zien we de twee Naamsepoorten, die van de eerste (1) en de tweede (2) omwalling, het hotel van Jauche (3), het hotel van Culemborg gemarkeerd door de schandpaal (4), de achthoekige toren (5) van het Egmontpaleis, de Wollendrieschtoren (6) en het hotel van Mansfeld (7).

huis *Roy d'Espagne*. De openbare fontein die op deze plaats in een nis van de gevel van het Egmontpaleis stond, verdween in 1850. De andere straten waren eveneens niet meer dan stegen die doodliepen tegen de tweede omwalling. Dat is zo voor de huidige Grote Hertstraat en Vier Armenstraat. In de Karmelietenstraat liet gravin de Vinchant de Gondreul in 1843 een toegangsweg aanleggen om haar eigendom te verkavelen. Dit is de huidige Kernstraat die pas later tot aan de vestingmuur werd doorgetrokken omdat haar buurman, de graaf de Pestre, die rijk geworden was met de handel op India, zich tegen de aanleg verzette.

Het Egmontpark, de vroegere tuin van het Egmontpaleis en thans openbaar park, ligt verscholen in het huizenblok tussen het paleis, de Wolstraat, de Grote Hertstraat en de Waterloolaan. Deze oase van groen en rust in de stad is langs drie zijden toegankelijk: langs de Milaandoorgang aan de Waterloolaan, langs de Grote Hertstraat en langs de Yourcenardoorgang in de Wolstraat. Vooraleer het ministerie van Buitenlandse Zaken zijn intrek nam in het Egmontpaleis, bestond er een doorgang tussen de Zavel en de Waterloolaan, via het ereplein van het paleis en de Milaandoorgang.

Het huis *Roy d'Espagne*.

Het Egmontpark was vroeger afgescheiden van de Wolstraat, in het verlengde van het hotel van Françoise van Luxemburg, door een bakstenen muur die omstreeks 1560 werd gebouwd en afgebroken na de brand die dit hotel in 1892 verwoestte. Dit maakte het mogelijk de straat te verbreden. Op de plaats van de muur en het hotel van Luxemburg werden in één keer zesentwintig huizen gebouwd die samen een eclectisch geheel vormen. Het gaat om een uitzonderlijk voorbeeld van stedenbouw uit het begin van de 20ste eeuw.

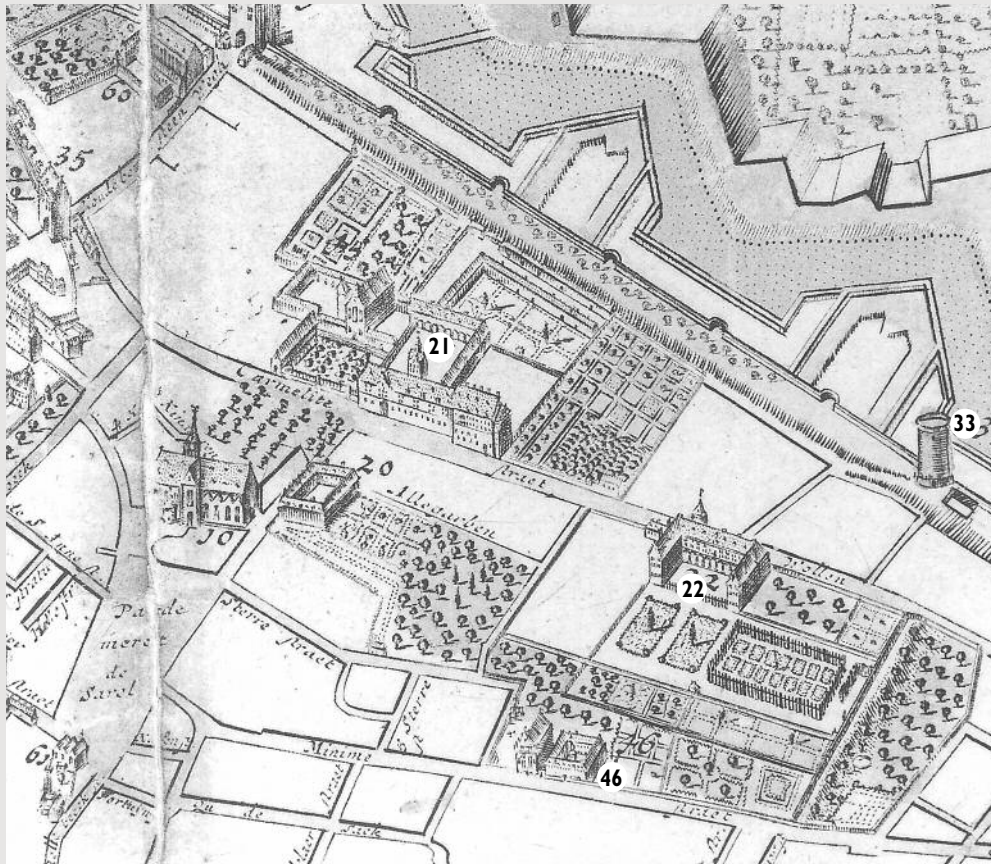
Tussen de Grote Hertstraat en de Vier Armenstraat ontwierp architect Jacques Obozinski (1890-1981) in 1956 een reusachtig kantorencomplex voor het ministerie van Buitenlandse Zaken. Dit gebouw staat al meerdere jaren leeg en verschillende projecten voor afbraak en nieuwbouw zijn tot dusver niet doorgegaan.

De bouw van het Justitiepaleis en de aanleg van het Poelaertplein hebben de wijk grondig verstoord. Met name de tuinen van het hotel de Merode zijn volledig verdwenen. Het Brusselse stadsbestuur wou een volledig vrijstaand justitiepaleis waarvoor talrijke onteigeningen nodig waren. Ondanks de actieve steun van koning Leopold II werd het ontwerp niet helemaal uitgevoerd zoals gepland. Het Justitiepaleis werd toegankelijk gemaakt door de Regentschapsstraat te verlengen voorbij de Zavel en door de Vier Armenstraat te verbreden. Deze laatste, de vroegere Zwanengang, mondde na de afbraak van de tweede stadsomwalling uit in de Waterloolaan. Op het einde van de jaren 1950 werd hier ook een autotunnel gegraven die de breuk van de Wolstraat definitief bezegeld heeft.

Een deel van de huizenrij gebouwd in 1900 tussen het Egmontpaleis en de Yourcenardoorgang.

De Karmelietenstraat

Kaart uit 1711. Zichtbaar zijn het Egmontpaleis (nr. 21), het hotel de Merode (nr. 22), de Wollendrieschtoeren (nr. 33) en het Miniemenklooster (nr. 46).

Het tracé van de Wolstraat is in de loop der eeuwen nauwelijks veranderd en loopt van de Kleine Zavel tot aan het Sint-Pietersgasthuis. De aanleg van het Poelaertplein heeft voor een onherstelbare breuk gezorgd. Maar ook vroeger reeds was de bewoning zeer verschillend aan weerszijden van het plein. Het aristocratische gedeelte strekte zich uit tot aan de Vier Armenstraat, daarachter begon de Marollenwijk waar de Wolstraat een volks karakter aannam.

Schimmen van het verleden

Op de hoek met de Naamsestraat, vanaf het Koningsplein gezien, stond vroeger de Naamsepoort, een indrukwekkend militair bouwwerk uit de 11de eeuw dat deel uitmaakte van de eerste omwalling (R). Op deze plaats (A) liet ridder Pierre Boisot, lid van de Raad van Financiën en schatbewaarder van de Orde van het Gulden Vlies, zijn woning optrekken. Deze werd later het verblijf van de hofpages, en nadien een rij- en schermeschool voor jonge edellieden. Aan dezelfde kant van de Karmelietenstraat, op de plaats waar onlangs nieuwe kantoren zijn gebouwd voor het ministerie van Buitenlandse Zaken, bevonden zich in de 19de eeuw de herbergen *de Londres*, *de l'Aigle Noir* en *du Cheval Blanc* evenals een straat, de zogenaamde 'Vierwindenberg' (T), waarin het hoger gelegen gedeelte uitmondde van twee straten: de Ruysbroekstraat die de eerste omwalling volgde en de Bodenbroekstraat die van de Zavel kwam. Beide straten houden nu op aan de Regentschapsstraat.

Het is echter de andere kant van de Karmelietenstraat die het toneel was van dramatische gebeurtenissen tijdens de opstand van de Nederlanden in de 16de eeuw. De Spaanse koning Filips II, zoon en opvolger van Karel V, oefende de macht uit vanuit Madrid. De oude Bourgondische bezittingen, die min of meer samenvielen met het huidige België, Nederland en het Groothertogdom Luxemburg, eisten meer politieke inspraak en vooral religieuze vrijheid. De voornaamste edelen van de Nederlanden, verenigd in het 'Eedverbond der Edelen', legden hun eisenbundel voor aan landvoogdes Margaretha van Parma, een halfzuster van de koning. Op de afwijzing van deze eisen barstte de Beeldenstorm los, waarbij tal van kerken vernield en geplunderd werden. Filips II stuurde de hertog van Alva om de orde te herstellen. De hertog, voorstander van een harde aanpak, liet de graven Lamoraal van Egmont en Filips van Hoom terechtstellen, maar kon niet beletten dat de noordelijke provincies zich afscheurden. Na een meedogenloze oorlog van tientallen jaren zou het protestantse noorden als de Verenigde Provinciën zijn onafhankelijkheid verwerven. Tijdens deze gebeurtenissen speelden drie adellijke woningen in de Karmelietenstraat een belangrijke rol: het hotel van Jauche, het hotel van Culemborg en het hotel van Egmont.

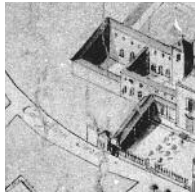
Het hotel van Jauche (B) lag tussen de Naamsestraat en de Kemstraat. De

(R) (A) (T) (B)

naam is afkomstig van de eerste eigenaar, Jean Cotereau, heer van Asse, Molenbeek en Jauche, waarvan de familie snel fortuin maakte. Haar opgang begon met Robert Cotereau, lijfarts van Karel de Stoute, die in de slag van Monthl ry het leven van de Bourgondische hertog redde en als dank tot ridder werd geslagen. De hertog van Alva nam bij zijn aankomst in Brussel zijn intrek in deze woning. Het is ook daar dat de graaf van Egmont werd aangehouden, naar de gevangenis gebracht en later terechtgesteld.

Naast het hotel van Jauche lag het weelderige hotel van Culemborg (C), ook het huis van Gaasbeek genoemd omdat het destijds had toebehoord aan een tak van de familie van Hoorn, namelijk de graven van Houtekerke, heren van Gaasbeek. Dit huis was getuige van dramatische taferelen. In 1548 overleed hier graaf Maximiliaan van Buren, een van de beste generaals van Karel V, die er twee jaar eerder was in geslaagd om onmisbare hulptroepen geronseld in de Nederlanden dwars door Duitsland tot bij de keizer te brengen. Zijn dood was even memorabel als zijn militaire wapenfeiten. Toen hij van zijn arts, Andreas Vesalius, vernam dat zijn dood nakend was, liet hij zich naar de grote zaal van zijn paleis brengen. Omringd door vrienden en edelen, het zwaard omgord en de ketting van het Gulden Vlies rond de nek, dronk hij in  n teug een laatste glas wijn leeg op de gezondheid van de keizer waarna hij dood neerviel. Maar op deze plaats werd ook grote geschiedenis geschreven. In 1556 verkocht Maarten van Hoorn het huis aan Floris van Pallant, graaf van Culemborg, die er een vorstelijke levensstijl op nahield in zijn residenties te Utrecht en Brussel. Het personeel bestond uit vijftig lakeien en in de stallen stond een honderdtal paarden. Het hotel zelf was indrukwekkend met zijn binnenplaats, tuinen en een dertigtal zalen. In de grootste zaal konden driehonderd gasten plaatsnemen. Ondanks deze luxe hield Floris van Pallant er uitgesproken politieke en godsdienstige overtuigingen op na. Hij was getrouwd met een protestantse, had zelf het katholieke geloof afgezworen en ijverde openlijk voor vrijheid van godsdienst. Zijn vijanden beweerden dat hij de heilige hostie te eten had gegeven aan zijn papegaai. In elk geval was hij niet bang om in zijn huis protestantse preken te organiseren. Toen de situatie in Brussel te gevaarlijk werd, verliet hij in mei 1565 de stad samen met Lodewijk van Nassau en honderdvijftig edelen te paard om zich in veiligheid te brengen in zijn graafschap. Hij keerde nooit naar Brussel terug, maar zijn hotel werd het symbool van de rebellie en het trefpunt voor de edelen die zich verzetten tegen de koninklijke politiek. Op 4 april 1566 sloten Hoom, Brederode, Nassau, Mansfeld en

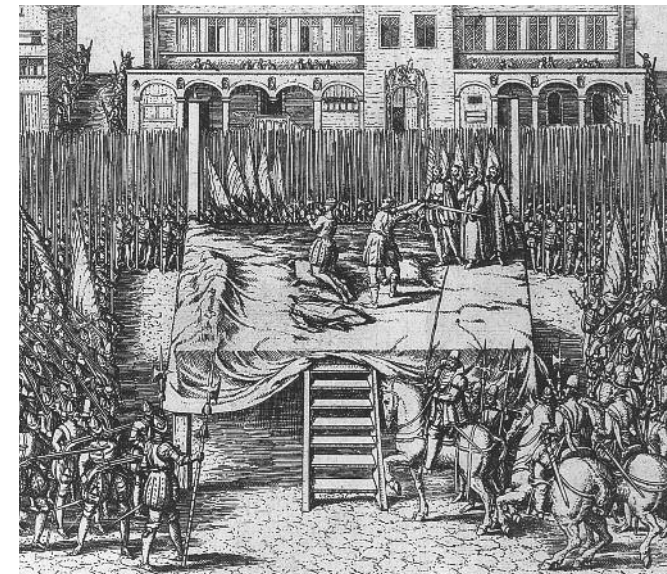

(C)

andere heren hier het befaamde 'Eedverbond der Edelen' dat was opgesteld door Filips van Marnix van Sint-Aldegonde. 's Anderendaags werd het document plechtig overhandigd en dezelfde avond hielden de eedgenoten een groot banket in het hotel van Culemborg. De aanwezigen namen de beledigende benaming 'geuzen' (= bedelaars) waarmee een raadsheer van de landvoogdes hen had bestempeld, als eretitel aan, kozen als leuze "trouw aan de koning tot aan de bedelzak" en droegen als teken van spot bedelzakken en houten nappen. De sfeer hield het midden tussen studentikoze baldadigheid en opstandigheid. Dit beroemde banket kreeg grote weerklank en lag aan de basis van de revolutionaire gebeurtenissen die zouden leiden tot de komst van de hertog van Alva. Deze liet het hotel van Culemborg slopen en op de plaats ervan een schandpaal oprichten (verdwenen).

Het derde hotel, het Egmontpaleis waarvan verder sprake zal zijn, was de residentie van graaf Lamoraal van Egmont, het beroemdste slachtoffer van de Spaanse repressie.

De afbraak van het hotel van Culemborg was een keerpunt in de geschiedenis van de straat, net zoals de opstand die daar haar eerste dagen beleefde de geschiedenis van de Nederlanden en Spanje zou wijzigen. Nog andere adellijke families zouden nadien op deze zo rijk met herinneringen beladen plek een woning optrekken, onder meer hertogin de

Onthoofding van de graven van Egmont en Hoorn op bevel van Philips II van Spanje op 5 juni 1568. Oorspronkelijke prent.

Vinchant de Gondreul en graaf de Pestre. Later verrezen hier het hotel Romerswael en het hotel de Sart. Onder het Hollandse bewind was hier het ministerie van Buitenlandse Zaken gevestigd en na de Belgische onafhankelijkheid de algemene intendance van het leger en daarna het Rekenhof. Een gedeelte van het 'verdoemde' terrein van het hotel van Culemborg werd bestemd voor de stallen van de muilezels van het Hof, later voor de huzaren van de wacht van de gouverneurs-generaal en ten slotte voor de gendarmerie. In 1846 werd de militaire ruiterschool die hier gevestigd was door brand verwoest, waardoor ook het aanpalende Rekenhof en het archief daarvan in de vlammen opging. Het grootste gedeelte van het terrein kreeg echter een religieuze bestemming. In het begin van de 17de eeuw werd het door aartshertogen Albrecht en Isabella geschonken aan de gereformeerde of ongeschoeide karmelieten die er een klooster en kerk bouwden. De Zuidelijke Nederlanden waren in die tijd een bolwerk van militant katholicisme tegen het protestantse Noorden, Engeland en Noord-Duitsland. Gangmaker van deze contrareformatie waren het Concilie van Trente en nieuwe kloosterorden zoals de karmelieten, meer kluizenaars dan monniken, waarvan de blote voeten – vandaar de naam ongeschoeide karmelieten – getuigden van hun ascetische levensstijl. De door revolutie en ketterij bezoedelde plek, op bevel van de koning met de grond gelijk gemaakt, werd zo symbolisch aan de katholieke godsdienst teruggegeven. De kloosterkerk, van de straat gescheiden door een hek en een met bomen beplant voorplein, was versierd met doeken van Rubens. De omheinde kloostertuin die tot aan de tweede stadsomwalling liep, bevatte een sierlijk waterbekken met spuitende fontein en bidplaatsen toegewijd aan de heiligen Catharina en Onufrius.

De Franse Revolutie betekende het einde van het karmelietenklooster dat gesloopt werd en vervangen door een gevangenis voor mannen. In 1848 werd er een vrouwengevangenis aan toegevoegd, gebouwd in neogotische stijl door architect Dumont, die ook de Sint-Bonifatiuskerk in de Vredestraat te Elsene ontwierp. Ook het aanpalende terrein met de stallen van de muilezels van het Hof werd bij de gevangenis ingelijfd. Dit uitgestrekte cellencomplex huisvestte enkele illustere gevangenen. In 1828 werd de vandaag praktisch vergeten Lodewijk De Potter, vriend van Stendhal, die ijverde voor een onafhankelijk en republikeins België, er opgesloten omdat hij kritiek had geuit op koning Willem I. De Franse dichter Paul Verlaine, verbleef er een maand na zijn revolverschot op

Hier stond het hotel van Culemborg dat de hertog van Alva liet slopen. Op deze plaats werden nadien achtereenvolgens een klooster, een gevangenis en een kazerne gebouwd.

PRINS ALBERTKAZERNE

De gevel van de grenadierskazerne herinnert aan de militaire architectuur uit de barok met onder meer rustieke bossages op de begane grond. De gevel wordt gemarkeerd door twee hoekpaviljoenen en een centraal ingangsportiek, die alle drie licht uitspringen en bekroond worden door een driehoekig fronton. Twee zware halfzuilen omkaderen de hoofdingang, bekroond door een entablement en een gebroken boogvormig fronton met beeldhouwd zegel dat het blazoën en de leuze van België draagt. Op de verdieping in roze zandsteen bestaat het onderste derde van de vensters uit glasramen versierd met een granaatappel en opstijgende vlam, een verwijzing naar het legerkorps dat hier vroeger gekazerneerd was. Aan de uiteinden van deze imposante gevel ogen de vleugels minder streng dankzij de invloeden van een meer burgerlijke renaissance-architectuur. Dat uit zich onder meer in de afgeronde vorm van de officiersmess en de koepel op de hoek van de Kernstraat. De rechtervleugel vormt een geslaagde verbinding met het Egmontpaleis.

Op het oefenplein van de Prins Albertkazerne, hier afgebeeld vóór de laatste verbouwingen, staat nog de achtervleugel overeind met een barok fronton dat een klok bevatte.

A. Rimbaud alvorens achttien maanden door te brengen in de gevangenis van Bergen. In 1895 werd het gebouw, dat leeg was komen te staan na de bouw van de nieuwe gevangenis van Sint-Gillis, gesloopt. De ruimte werd ingenomen door de huidige Prins Albertkazerne.

De Karmelietenstraat vandaag

Ten westen, op de hoek met de Naamsestraat, staat vandaag een neoclassicistische woning. Emaast ziet men een huurhuis uit 1908, ontworpen door architect G. Charle. De symmetrische gevel met drie traveeën wordt geaccentueerd door een centrale erker met daarboven een balkon. De kroonlijst wordt onderbroken door een breed dakraam in het vlak van de gevel. Boven de benedenverdieping in blauwe hardsteen zijn de twee verdiepingen bekleed met een parement van grijze baksteen. Geometrische motieven in gele en witte baksteen op de borstweringen en de vensteromlijstingen met afwisselende banden van witte natuursteen en grijze baksteen dragen bij tot het veelkleurige decor. Samen met de smeedijzeren elementen van de ingangdeur en de architecturale compositie is dit een mooi voorbeeld van geometrische art nouveau.

De bebouwing tussen dit huis en de Kernstraat werd in 2000 gesloopt voor de bouw van een nieuw Grieks consulaat, naar het ontwerp van het architectenbureau Serge Roose.

Het indrukwekkende complex van de Prins Albertkazerne, voltooid in 1907, is de voormalige kazerne van de grenadiers. Architect Geerling had oorspronkelijk twee vleugels loodrecht op de straat gebouwd als huisvesting voor de soldaten. Als afsluiting van het oefenplein voegde architect J.-J. Van Ysendijck twee vleugels toe, evenwijdig met de straat: het imposante voorgebouw aan de straat waarin vandaag de Internationale Club Prins Albert gehuisvest is en achteraan het zogenaamde Horloge- of Dubreucq-gebouw, bestaande uit een middenvleugel en twee zijvleugels met drie traveeën en twee bouwlagen. Daarvoor ligt een breed terras dat men destijds beklom langs een monumentale hardstenen trap met twee vleugels en versierd met een monument voor de grenadiers. Dit monument is nu opgeslagen in de Sint-Annakazerne terwijl de ontmantelde trap ter plaatse op een nieuwe bestemming wacht. Het oefenplein, vergroot door de afbraak van de twee loodrechte zijvleugels, werd in 1977 verkocht aan de Nationale Woningmaatschappij, daarna aan investeerders. Er is momenteel een drievoudig vastgoedproject in uitvoering, met centraal een appartementsgebouw, links een uitbreiding van het ministerie van Buitenlandse Zaken en achteraan de renovatie van het Horlogegebouw. De huizen aan de overkant van de Karmelietenstraat zijn gesloopt tot aan nr. 49 en heropgebouwd door het architectenbureau Jaspers voor het ministerie van Buitenlandse Zaken. Het gaat om een post-modern complex in witte steen met decoratieve elementen in grijze steen en groen marmer.

Nummer 51 is een neoclassicistisch herenhuis ontworpen door Tilman-François Suys voor hertog Prosper-Louis van Arenberg. De gevel in witte steen op een sokkel in blauwe hardsteen is sober opgebouwd. De drie bouwlagen worden gescheiden door een kordonlijst. De rechthoekige vensters nemen naar boven toe in hoogte af. Een balustrade sluit de gevel af. Alleen het bovenlicht van de koetspoort vormt een rondboog.

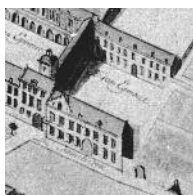

Nummer 49 is een interessant voorbeeld van art-decostijl. Architect Devadder ontwierp hier in 1941 een gebouw met vijf traveeën en zes bouwlagen in gele baksteen, typisch voor die tijd en zorgvuldig gemetseld. De smalle centrale travee geeft een verticale dynamiek die nog versterkt wordt door het hoge raam dat het trappenhuis verlicht. Aan weerszijden hiervan overheersen de horizontale lijnen van de ramen waarvan de drempel bestaat uit een kordonlijst in blauwe hardsteen die over de hele travee doorloopt, licht uitspringt en mooi wordt afgerond naar de centrale travee.

Het Egmont-Arenbergpaleis, een overlevende

De initiatieven van een vrouw

In het bovengedeelte van de Kleine Zavel kwam de vandaag verdwenen *Holstraete* uit tegenover de afspanning *Roy d'Espagne*. Op de hoek van deze straat stond in het begin van de 16de eeuw reeds een huis dat eigendom was van Thomas Ysaak, de wapenkoning van de ridders van het Gulden Vlies. Het werd dan ook 'het huis van het Gulden Vlies' genoemd. Deze hele wijk – de *Holstraete*, het huis en de grond van het Gulden Vlies en alle omliggende terreinen – zou bij het begin van de 16de eeuw grote veranderingen ondergaan op initiatief van Françoise van Luxemburg, prinses van Gavere. Haar echtgenoot, graaf Jan van Egmont, was van Friese origine en kamerheer van Karel V. Zoals zovele andere edelen was hij een krijgsman in dienst van de keizer. In 1527 voerde hij het bevel over de lichte cavalerie van het koninkrijk Napels en het hertogdom Milaan. Na zijn dood wou zijn weduwe een woning in Brussel bouwen. In 1532 kocht ze het terrein op de hoek van de Wolstraat en de *Holstraete*. Het jaar nadien liet ze er een huis bouwen van ongeveer tweeëntwintig meter gevelbreedte, gelegen langs de huidige Wolstraat die vandaag dubbel zo breed is als vroeger. Deze residentie, later het klein Egmonthotel (E) of hotel van Luxemburg genoemd, is volledig verdwenen. Nadat het huis voltooid was, liet Françoise haar oog vallen op de gronden in de richting van de Kleine Zavel en legde hiermee de basis

(E)

Een lange muur in het verlengde van het kleine hotel van Luxemburg scheidde het park van de Wolstraat. Deze muur maakte in het begin van de 20ste eeuw plaats voor de huidige zesentwintig huizen.

voor de bouw van het grote Egmonthotel en nadien Arenberghotel. In 1547 kocht ze het huis aan de overkant van de *Holstraete*, dat toebehoorde aan Charles de Lalaing, en nog drie andere aanpalende terreinen. Aangezien de *Holstraete* voortaan ingesloten lag tussen haar nieuwe eigendommen, vroeg ze aan het stadsbestuur toestemming om deze straat af te sluiten. Dit werd toegestaan middels een aantal erfdiensbaarheden, zoals de afvoer van het afval en het water van de stadsomwalling. In geval van oorlog moest de straat worden geopend om de aanvoer van troepen naar de stadsmuur mogelijk te maken.

De zoon van Françoise van Luxemburg was de beroemde graaf Lamoraal van Egmont, groot veldheer, overwinnaar van de Franse troepen in 1557 in Saint-Quentin en het jaar daarop in Grevelingen. Hij liet, waarschijnlijk in 1560, zijn eigen hotel (D) bouwen naast dat van zijn moeder. Dit hotel, dat de kern vormt van het huidige Egmontpaleis, was hoger en breder dan dat van Luxemburg en werd daarom het groot Egmonthotel genoemd. Op de binnenkoer stond een achthoekige toren met gotische spits. De oude *Holstraete* verdween tijdens de bouwwerken en werd vervangen door een huis dat de verbinding vormde tussen de twee hotels, dat van Françoise in de Wolstraat en dat van haar zoon Lamoraal aan de Kleine Zavel.

Het Egmonthotel had heel wat allure met zijn gotische toren, binnenkoer en ruime gronden met tuinen, boomgaarden, bijgebouwen, stallen en zelfs een dierenpark. Zo is het verhaal bewaard gebleven van een aap die het park ontvlucht was en zich verscholen had in een toren van de stadsmuur van waaruit hij de schildwachten terroriseerde. De plattegrond van het door Lamoraal gebouwde hotel is vandaag nog herkenbaar in het tracé van het grote ereplein, hoewel de gevel aan de straatkant verdwenen is. Alleen de vleugel achteraan op het plein is bewaard gebleven. De rest van het grote hotel werd verbouwd in 1752 en later in de 19de eeuw. Het hotel van Françoise van Luxemburg werd door brand verwoest in 1892.

Na de onthoofding van Lamoraal van Egmont werden zijn goederen in beslag genomen maar in 1576 teruggegeven tijdens een verzoeningspoging – de Pacificatie van Gent – tussen Filips II, katholieken en protestanten. De laatste afstammeling van Egmont, Procope-François, liet in 1707 als erfgenaam een neef achter, zoon van Marie-Claire van Egmont en de hertog van Bisaccia, die nooit in Brussel zou wonen. Zijn zuster was gehuwd met hertog Leopold van Arenberg.

Lamoraal van Egmont, gouverneur en kapitein-generaal van Vlaanderen, bouwde het grote hotel aan de Kleine Zavel.

(D)

De Arenbergs

Na de Egmonts ging het paleis over in de handen van nieuwe eigenaars, de Arenbergs. Zoals vele andere aristocratische geslachten was deze familie in de tijd van de Bourgondische hertogen naar Brussel gekomen. De belangstelling van Leopold van Arenberg voor het paleis groeide geleidelijk. In 1729 huurde hij het grote hotel, in 1737 ook het kleine. Ten slotte kocht hij beide gebouwen.

De nieuwe eigenaar was een persoon van aanzien aan het Oostenrijkse hof. Als lid van de Raad van State nam hij deel aan het bestuur van onze gewesten onder keizerin Maria-Theresia. Als krijgsman raakte hij gewond bij de bloedige slag van Malplaquet tegen het leger van Lodewijk XIV en onderscheidde zich in de veldtochten tegen de Turken. Maar hij was ook een man van de wereld, charmant en gecultiveerd, die in contact stond met de Parijse beau monde. Hij bezocht de bijeenkomsten van de 'Société du Temple' in Parijs en verleende in de Nederlanden bescherming aan Jean-Baptiste Rousseau en de jansenisten. Zijn zoon Karel (1721-1778), luitenant-veldmaarschalk, zette de militaire traditie van de familie voort. Hij schitterde tijdens de Zevenjarige Oorlog en raakte in 1760 in Torgau gewond in dienst van de keizerin.

De grillige en onberekenbare koningin Christina van Zweden.

Illustere bezoekers

Het Egmontpaleis heeft in de loop van zijn geschiedenis vele voornamelijk gasten ontvangen. Koningin Christina van Zweden verbleef er van februari tot september 1655. Na haar troonsafstand wilde ze zich tot het rooms-katholicisme bekeren. Ze werd in Brussel met grote praal ontvangen op het keizerlijk paleis, maar verkoos de vrijheid van een eigen woning waar niet de strenge etiquette van het hof heerste. Ze logeerde in het Egmontpaleis alvorens naar Rome door te reizen.

De dichter Jean-Baptiste Rousseau, die in 1712 uit Frankrijk verbannen was wegens het schrijven van spottende en satirische verzen, was eveneens te gast op het paleis. Op verzoek van Eugène van Savoie verleende de hertog van Arenberg onderdak aan deze vandaag vrijwel vergeten dichter.

De markies van Prié, vertegenwoordiger van de Oostenrijkse regering te Brussel, deed in 1716 zijn intrede in de stad, vergezeld van een prachtig gevolg. Hij installeerde zich in het Egmontpaleis en huurde de twee hotels. In 1717 ontving hij tsaar Peter de Grote in de grote zaal omringd door alle hoge edelen.

De dichter Jean-Baptiste Rousseau zou in dit vandaag verdwenen huis hebben gewoond.

In 1729 gaf de Franse ambassadeur in Brussel, Chaillon de Joinville, er een receptie naar aanleiding van de geboorte van de nieuwe Franse kroonprins. Het grote paleis werd voor de gelegenheid versierd met zesduizend lampions. Hij verklaarde dat "het Egmontpaleis het meest geschikte was om een groot feest te geven."

Lodewijk XV logeerde tijdens zijn militaire campagne van 1746 in de Oostenrijkse Nederlanden enkele dagen in het Egmontpaleis, en een twintigtal dagen het jaar nadien.

Metamorfoses van een paleis

In de loop van de 18de eeuw werd het paleis van Lamoraal van Egmont volledig verbouwd en aangepast aan de heersende smaak. De werken begonnen direct nadat Leopold van Arenberg het gebouw had aangekocht. De verbouwingen werden geleid door de Italiaanse architect G. N. Servandoni (1695-1766), afkomstig uit Firenze, ontwerper van de gevel van de Saint-Sulpicekerk in Parijs, lid van de Franse Academie, die actief was in Frankrijk maar ook in Duitsland, Engeland en Portugal. Het grootste

Het ingangsportaal van het Egmontpaleis, gebouwd in het midden van de 18de eeuw, is nog geïnspireerd door de Lodewijk XIV-stijl.

gedeelte van het grote hotel werd gesloopt, met uitzondering van de achterste vleugel. De verbindingswoning tussen het kleine en grote hotel werd aan het einde van de 18de eeuw herbouwd en het interieur omgevormd tot kapel. Mgr. Pecci, de pauselijke nuntius en latere paus Leo XIII, die in de jaren 1843-1846 in de wijk woonde, kwam hier vaak de mis lezen.

De Arenbergs verlieten de Nederlanden tijdens de Franse Revolutie en het paleis werd onder sekwester geplaatst als goed van een geëmi-greerde. Bouteville, de Franse commissaris van het revolutionaire bewind, logeerde er een tijdje. De familie koos partij voor Napoleon en kreeg onder het keizerrijk haar paleis terug. Hertog Louis-Engelbert (1750-1820), die blind was geworden door een jachtongeval, legde de eed van trouw aan de Grondwet af. Hij werd lid van de Algemene Raad van het departement van de Dijle en in 1808 zelfs graaf van het Keizerrijk. Zijn zoon Prosper-Louis (1785-1861) huwde een nicht van keizerin Josephine, Stéphanie Tascher de la Pagerie, en bracht voor het keizerlijke leger een Belgisch regiment lichte ruitery op de been. Na de Belgische revolutie van 1830 was de hertog een van de eerste Belgische edellieden om zich bij het nieuwe regime aan te sluiten. In 1840 gaf hij een schitterend bal voor het vorstenpaar, koning Leopold I en koningin Louise-Marie.

Het paleis onderging in de 19de eeuw nieuwe verbouwingen. Een belangrijke uitbreiding vond plaats met de afbraak in 1812 van het karmelietenklooster waarvan het voorplein in 1805 verkocht was aan de hertog van Arenberg. Op dit terrein, links van het ereplein en tegenover de Karmelietenstraat, werd in 1837 de bouw voltooid van het kleine Arenberghotel, eigendom van prins Paul en nadien van hertog Prosper. Met de bouw van de linkervleugel werd het ereplein langs drie zijden gesloten. De prinsen van Arenberg brachten in deze vleugel hun befaamde kunstverzameling onder. Hertog Prosper-Louis liet in de jaren 1820 het interieur van de achterste vleugel op het ereplein verbouwen. De volledige renovatie van het paleis is het werk van architect T.-F. Suys tussen 1832 en 1837. Hij bouwde de manege en voltooide hiermee het 'plein van het Everzwijn' dat uitgaf op de tuinen. Zijn koele neoclassicistische ontwerp ter verbouwing van de gevel aan de Zavel werd daarentegen niet uitgevoerd. In dezelfde periode kocht de hertog ook de terreinen aan die zich uitstrekten tot aan de pas aangelegde Waterloolaan. Hij liet er nieuwe stallen bouwen en de huidige Milaandoorgang.

Het paleis werd in het begin van de 20ste eeuw een laatste maal gewijzigd. Het kleine hotel, mengvorm van Zuid-Nederlandse gotiek en renaissancestijl, was in de loop der eeuwen praktisch onveranderd gebleven. De puntgevel en het balkon waren verdwenen maar men zag nog altijd het verschil in rooilijn met de gevel van het grote hotel dat iets meer naar achter was gebouwd. Dit gebouw, de oude residentie van Françoise van Luxemburg, verdween in 1892 tijdens een grote brand die ook de zuidelijke gevel van het grote hotel en het verbindingshuis verwoestte. Een van de meest eerbiedwaardige woningen van Brussel ging zo in de vlammen op. Het hele eerste gedeelte van de Wolstraat veranderde hierdoor van uitzicht. De zuidelijke gevel en het verbindingshuis werden herbouwd, het kleine hotel niet. De hertog van Arenberg stond een strook grond af aan de stad voor de verbreding van de Wolstraat. De gevels van de nieuwe huizen die nadien werden gebouwd, volgden de rooilijn van het Arenberghotel.

In het begin van vorige eeuw werden in het Arenberghotel grootse feesten gehouden, onder meer een 'Vlaamse kermis' in de tuinen van het paleis in 1904 of een 'Artistieke avond' in 1902 waarbij de automobiel van prins Albert als bloemenmand versierd de grote balzaal binnenreed. Leden van de koninklijke familie woonden deze feesten bij en ook meerdere gekroonde hoofden verbleven op het paleis, onder meer de Duitse keizer Wilhelm I in 1910.

Het verbindingshuis werd in concave vorm heropgebouwd om ruimte te laten voor een openbare fontein die hier tot in de jaren 1850 stond.

De achterste vleugel op het ereplein van het grote Egmonthotel is een uniek voorbeeld van Italiaanse renaissancebouw in Brussel.

Het Arenberghotel werd in 1918, aan het einde van de Eerste Wereldoorlog, door de stad Brussel aangekocht nadat de hertog van Arenberg als Duits onderdaan gedwongen was afstand te doen van zijn bezittingen. Na twee nieuwe branden, in 1927 en 1959, werd het gebouw in 1964 verkocht aan de Belgische Staat. Het werd tussen 1966 en 1971 gerenoveerd door architect H. Van Kuyck voor het ministerie van Buitenlandse Zaken. Dit is ook de huidige bestemming. Na zoveel adellijke bezoekers worden hier vandaag staatshoofden en ministers ontvangen.

Het Egmontpaleis vandaag

Het Egmont-Arenbergpaleis is in zijn huidige toestand gegroepeerd rond het ereplein dat uitkijkt op de Kleine Zavel. Het ingangsportiek –gebouwd van 1759 tot 1762 naar het ontwerp van Servandoni, nog geïnspireerd door de Lodewijk XIV-stijl– bestaat uit twee grote symmetrische pijlers in blauwe hardsteen. Ze worden afgedekt door een entable-

ment waarop een sokkel met een brandende toorts gesteund door twee putti, en zijn aan weerszijden verlengd door een gebogen concave muur bekroond met een balustrade. Het aansluitende hek vervangt de gevel van het vroegere gebouw.

De achterste vleugel dateert uit het midden van de 16de eeuw. Het algemene ontwerp is geïnspireerd op het nu verdwenen paleis van Granvelle dat een typisch gebouw van de Italiaanse renaissancestijl was. Er is ook invloed van de architect S. Serlio, hoewel de details van de verhoudingen en het lijstwerk afwijken van diens principes. Het gebouw in baksteen, lediaanse zandsteen en blauwe hardsteen, omvat negen traveeën gescheiden door halfzuilen. Het bestaat uit een destijds open rondbogenarcade op de begane grond en een verdieping doorbroken door ramen met driehoekig fronton. De twee bouwlagen worden gescheiden door een klassiek, uitspringend entablement, versierd met metopen en triglifien op de fries. Deze vleugel werd later aangepast door Servandoni en gerestaureerd in

1837 door T.-F. Suys die er de balustrade en het attiek bovenaan aan toevoegde. Hier bevond zich de bibliotheek, die in 1822 opnieuw gedecoreerd werd door het kunstenaarschepaar François Rude voor het plafond en Sophie Frémiet voor de allegorische schilderijen op de directorelambrikingen. De bibliotheek bevatte ongeveer 20.000 boeken, Etruskische vazen en Pompeïaanse standbeelden. De balzaal op de verdieping, in 1825 heringericht in régencestijl, wordt vandaag de Spiegelgalerij genoemd. De linkervleugel, het zogenaamde hotel van prins Paul, is een imitatie van de achterste gevel en werd van 1834 tot 1837 gebouwd naar plannen van T. Fr. Suys uit 1830. Ze is in haar originele staat bewaard maar de halfzuilen zijn vervangen door pilasters. Deze vleugel herbergde op de begane grond een beeldengalerij en op de verdieping een schilderijgalerij. Ter gelegenheid van het huwelijk van hertog Englebert-Auguste, in de jaren 1860, werd de beeldengalerij vervangen door grote salons in Lodewijk XIV-stijl. Vandaag bevat deze vleugel kantoren van het ministerie van Buitenlandse Zaken. De gevel aan de straatzijde, naar de Zavel toe, bestaat uit een hoekpaviljoen en een uitspringende centrale travee met bossage. In 1906 bouwde architect Octave Flanneau acht identieke traveeën aan de vier bestaande van de rechtervleugel en maakte er de hoofdingang van het paleis van. Binnen installeerde hij een monumentale trap naar het voorbeeld van de beroemde ambassadeurstrap uit het paleis van Versailles, ontworpen door architect Le Brun en vernield in de 18de eeuw. Een eerste ingangstravee, opgevat als een gewelfde galerij, leidt naar de trap met dubbele vleugels. Het trappenhuis is bekleed met marmer in verschillende kleuren waarin blauw en rood de boventoon voeren. De kapitelen van de pilasters en het lijstwerk van de brede hollijst aan het plafond zijn bovendien verguld. Deze lijst is aan de hoeken versierd met figuren en motieven in hoog-reliëf. De feestelijke inhuldiging van dit geheel gebeurde in aanwezigheid van de Duitse keizer Wilhelm II en diens echtgenote. Boven aan de grote trap, in de antichambre met een plafond in verguld lijstwerk en versierd met zwikken waarin stralende putti in stucwerk, verwelkomt een portret van koning Leopold I door Hendrik Geefs de bezoekers. Loodrecht op deze vleugel bevonden zich 'de appartementen van Hunne Hoogheden'. Door de diverse verbouwingen en de talrijke branden resten hiervan nog slechts de antichambre, het groene salon met wandtapijten van D. Leyniers (midden 18de eeuw) en een ander salon dat uitgeeft op het Egmontpark. Deze drie vertrekken werden tussen 1966 en 1971 gerestaureerd.

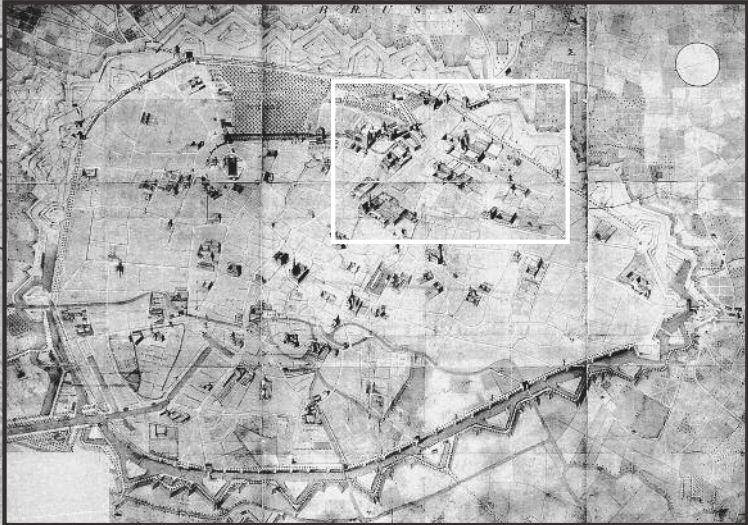
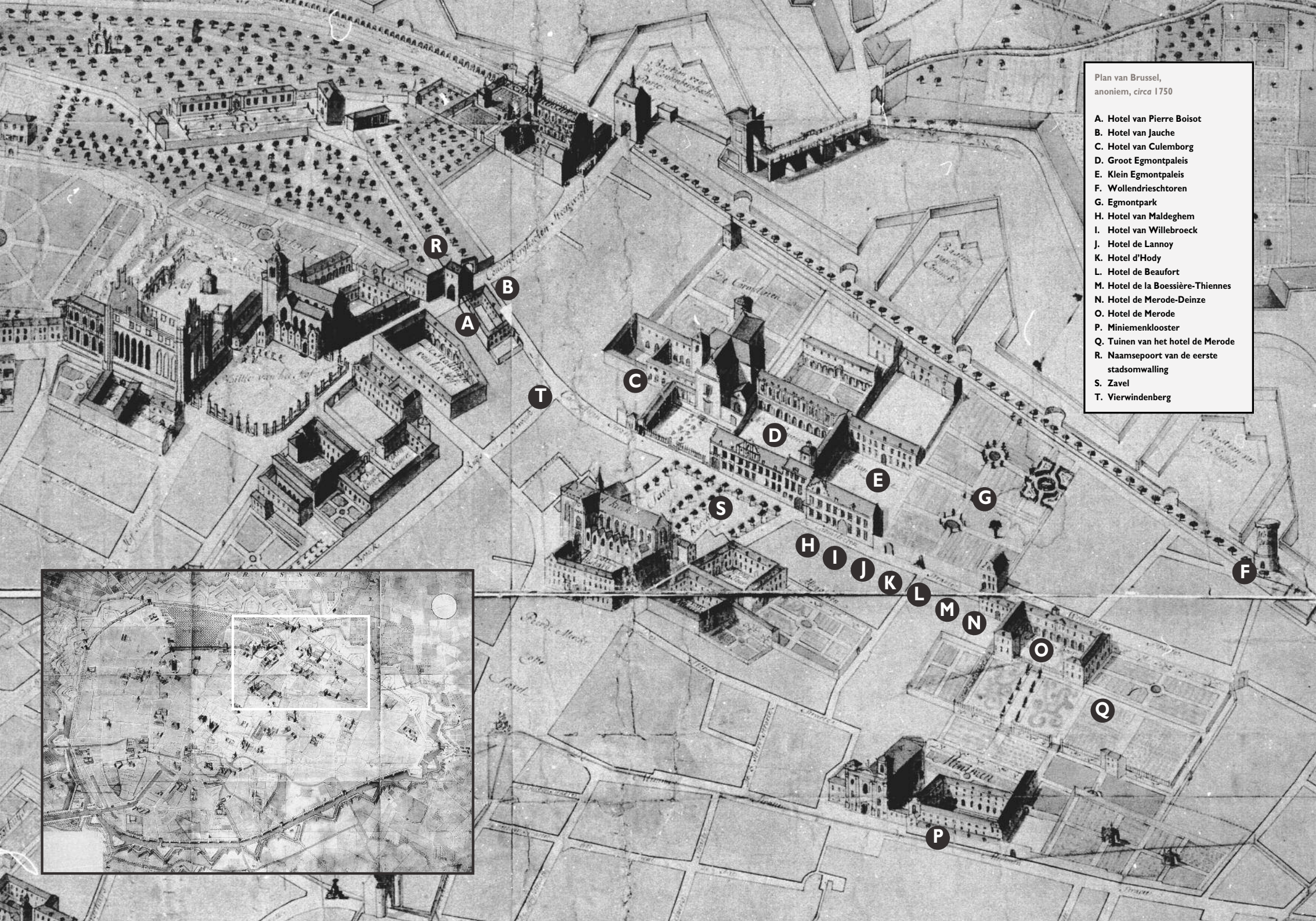

Aan de achterkant van het paleis geeft het 'plein van het Everzwijn' uit op het Egmontpark.

De drie symmetrische gevels van het 'plein van het Everzwijn' werden gebouwd tussen 1831 en 1837 naar de plannen van T.-F. Suys. De gepleisterde en geschilderde gevels hebben een neoclassicistische ordonantie met in het midden van de centrale vleugel een fronton op vier zuilen en aan het uiteinde van de twee flankerende vleugels een hoekpaviljoen met driehoekig fronton boven drie rondboogvensters. Een hoge sokkel met vlakke bossage draagt de bel-etage. Het mansardedak wordt doorbroken door dakkapellen met driehoekig fronton. De centrale vleugel werd van 1759-1762 gedeeltelijk ingenomen door het zogenaamde 'quartier français'. Ze bevat de eetkamers die versierd zijn met vijf Brusselse wandtapijten van het einde van de 16de eeuw waarop tafereelen uit de roman van Tristan en Isolde zijn afgebeeld. Het interieur van de rechtervleugel met de vroegere manege is door architect H. Van Kuyck volledig verbouwd (1966 tot 1971) tot een internationaal conferentiecentrum. Parallel met deze rechtervleugel, in de richting van de Waterloolaan, ligt het bakstenen koetshuis met twee bouwlagen en zestien traveeën onder een zadeldak, ontworpen door architect Cambier. Muurankers in de gevel geven de bouwdatum 1769 aan. Loodrecht hierop staan de stallingen. Deze gebouwen in baksteen en blauwe hardsteen werden in 1830 opgetrokken door T.-F. Suys op een U-vormig grondplan en lopen tot aan het poortgebouw op de Waterloolaan. Ze werden in 1999 verbouwd tot lokalen voor het *Institut supérieur pour l'Étude du Langage des Arts plastiques*.

Plan van Brussel, anoniem, circa 1750

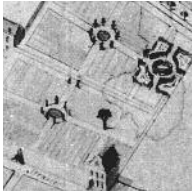
- A. Hotel van Pierre Boisot
- B. Hotel van Jauche
- C. Hotel van Culemborg
- D. Groot Egmontpaleis
- E. Klein Egmontpaleis
- F. Wollendriestoren
- G. Egmontpark
- H. Hotel van Maldeghem
- I. Hotel van Willebroeck
- J. Hotel de Lannoy
- K. Hotel d'Hody
- L. Hotel de Beaufort
- M. Hotel de la Boessière-Thiennes
- N. Hotel de Merode-Deinze
- O. Hotel de Merode
- P. Miniemenklooster
- Q. Tuinen van het hotel de Merode
- R. Naamsepoort van de eerste stadsomwalling
- S. Zavel
- T. Vierwindenberg

Het Egmontpark

Het standbeeld van Peter Pan. Het beeld in het Egmontpark is een van de zes afgietsels van het origineel.

(G)

Prins de Ligne, diplomaat en kosmopolitisch letterkundige van de 18de eeuw.

Het domein van Françoise van Luxemburg en van haar zoon omvatte een kleine en een grote siertuin in renaissancestijl, een boomgaard, moestuinen en een bosje. Deze tuinen werden in klassieke, Franse stijl heraangelegd naar de plannen van architect Servandoni tussen 1759 en 1762. Bij de ontmanteling van de stadsomwalling omstreeks 1820 werd het domein vergroot tot aan de Waterloolaan. In 1830 legde T.-F. Suys het park opnieuw aan waarbij hij het terrein nivelleerde om het hoogteverschil tussen het 'plein van het Everzwijn' en de rest van het domein weg te werken (G).

In 1901 kreeg architect Edmond Galoppin opdracht de tuinen te hertekenen en er een landschapspark in Engelse stijl van te maken. De boomgaard en de moestuin verdwenen, terwijl nabij de orangerie een tennisveld werd aangelegd. Met uitzondering hiervan is het uitzicht van het Egmontpark sindsdien niet meer fundamenteel veranderd. In 1918 werd het eigendom van de stad Brussel en opengesteld voor het publiek. Na de verwerving van het Egmontpaleis door de Belgische Staat werd een hek geplaatst tussen het openbaar park en het 'plein van het Everzwijn'. Het park bestaat uit grasperken, kronkelende wandelpaden, heestermassieven en hoogstammige bomen, waaronder een Japanse notenboom, een tulpenboom, een oosterse plataan, een Amerikaanse eik, een Libanonceder, een treures en twee Tumereiken – deze zeldzame soort wordt ook groene eik genoemd.

Onder de grond bevindt zich een ijskelder die reeds vermeld wordt in een akte van 1752. De orangerie dateert uit 1830-39 en werd gebouwd door T.-F. Suys voor hertog Prosper-Louis van Arenberg. Het is een eenvoudig rechthoekig gebouw met een schilddak en in de westelijke gevel een grote koetspoort met daarboven een oculus. Aan de kant van de Grote Hertstraat staan op een halfcirkelvormig bakstenen muurtje zes granieten Ionische zuilen van het einde van de 18de eeuw. Ze werden gerecupereerd uit de ruïnes van het verbindingshuis na de brand van 1892. Niet ver daarvan bevindt zich de Grote Pollepel, een overwelfde waterput uit de 15de eeuw die vroeger op de plaats van de huidige rotonde van de Ravensteingalerij stond.

Het beeld van Peter Pan, de held uit het sprookje van Sir James Barrie, werd door beeldhouwer G. Frampton na de Eerste Wereldoorlog

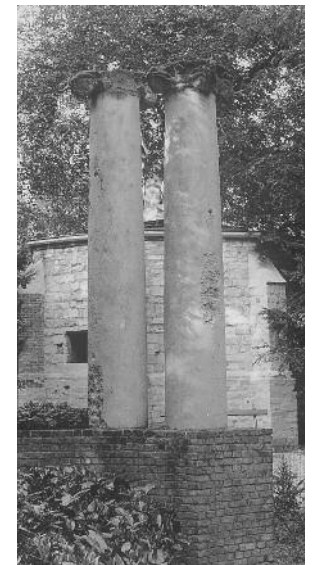
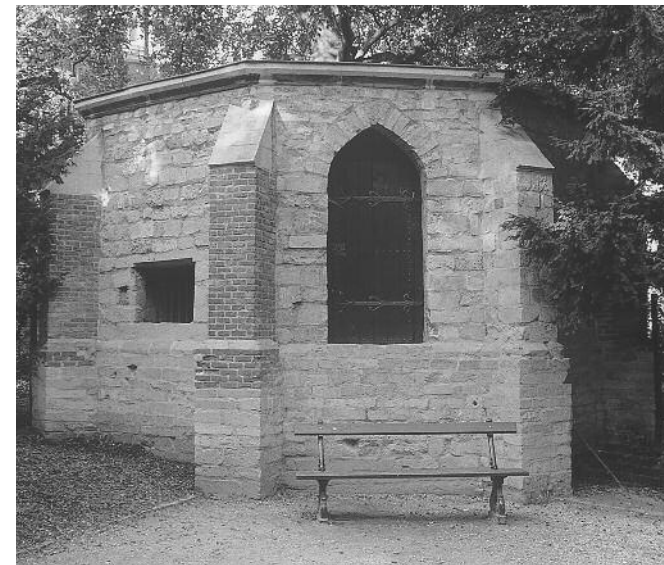
geschonken aan de kinderen van Brussel. De sokkel met zijn konijntjes, eekhoornpjes en Wendy leidt ons de wereld binnen van het jongetje dat niet wilde opgroeien. De kogelinslagen uit de Tweede Wereldoorlog herinneren dan weer aan een andere realiteit. Het standbeeld van Charles-Joseph de Ligne werd gemaakt door John Cluysenaer en ingehuldigd in 1935 ter gelegenheid van de tweehonderdste verjaardag van de geboorte van deze prins.

Zoals gebruikelijk voor een orangerie gebeurt de verlichting langs de zuidkant door middel van zes vensterdeuren met rondboog.

De Grote Pollepel, gotische waterput met achthoekig grondplan.

In het park staan deze zuilen, de enige overblijfselen van het verbindingshuis tussen de twee hotels, dat in 1892 door een brand vernield werd.

Een geheel uit 1900

De gevel van huis nr. 56 in de Wolstraat is rijk versierd met gotische elementen : op de benedenverdieping de afgeschuinde sokkel, de waterlijst met kruisbloem boven de deur, de kruisvensters en glasramen op de eerste verdieping, de erker met tweelingzuiltjes tussen de ramen, het maaswerk van de borstwering, de waterspuwers, en de puntgevel met hoekpinakels, hogels en kruisbloem.

Aan het einde van de Eerste Wereldoorlog werden de zesentwintig huizen die na de brand van 1892 aan de rand van het Egmontpark waren gebouwd eigendom van de stad Brussel. Deze huizen werden vele jaren veronachtzaamd, tot er plannen rezen om ze te slopen en te vervangen door kantoren of een nieuw museum voor moderne kunst. De stad Brussel had intussen tweeëntwintig huizen verkocht aan een privé-maatschappij. In 1980 werden ze door de Brusselse Agglomeratie teruggekocht en bestemd als woningen voor particulieren.

Elk perceel is 18 m diep en tussen 6,5 m en 7,5 m breed. De huizen werden opgevat volgens de heersende Brusselse typologie, hoog en diep. Elke bouwlaag bestaat uit drie traveeën met drie woonvertrekken met daarnaast een trappentree die tussenverdiepingen en dienstvertrekken bevat. De gevels bestaan uit witte natuursteen, met uitzondering van de nummers 38 en 40 die in baksteen zijn. De opstand is meestal identiek: op een hoge hardstenen sokkel, uitgewerkt in bossage of met schijnvoegen, verrijst een gevel van drie bouwlagen en een attiekniveau van klassieke inslag. De materialen zijn een combinatie van blauwe hardsteen – voor de sokkels, omlijstingen en hoekelementen – en witte natuursteen. Kolossale pilasters en nadrukkelijke geledingen ritmeren de gevelopstand die verfraaid wordt met enkele friezen en cartouches. De hoge

De Yourcenardoorgang.

De aaneenschakeling van eclectische huizen.

en smalle vensters zijn meestal rechthoekig, hoewel enkele bekroond met een rondboog. De verticaliteit van de lijnen, de kleurschakeringen en de verwijzingen naar de gotiek (vensters van nr. 52) of de palladianse architectuur (de vensters van nr. 24) zijn kenmerkend voor het eclecticisme van die tijd. Aangezien het park de helling van de Wolstraat niet volgt, heeft architect G. Low de mansardeverdieping naar de voor- of achtergevel van het gebouw verplaatst om het hoogteverschil te compenseren.

In het verlengde van de muur die in de 16de eeuw langs de Wolstraat gebouwd werd, tot aan de huidige Grote Hertstraat, stond een aantal huizen waarvan nog archiefdocumenten of oude plannen bewaard zijn. We vermelden het valkenhof, later verbouwd tot washuis en nadien een opvanghuis voor de armen van de parochie. Hier stond ook het huis waar Jean-Baptiste Rousseau zou hebben gelogeed toen hij bij de hertog te gast was en waar nadien het pensionaat Geeroms gevestigd was, alvorens te worden afgebroken. Toen Voltaire in 1739 naar Brussel terugkeerde samen met markiezin du Châtelet, logeerden ze, zo schreef hij, in een "petite maison (...) rue de la Grosse Tour (...) dans le quartier le plus retiré de la ville". Naar alle waarschijnlijkheid was dit op de hoek van de Wolstraat en de huidige Grote Hertstraat.

Het huis op nr. 56 dateert uit 1901 en werd gebouwd in neogotische stijl door architect Maurice Van Ysendijck, die ook het gemeentehuis van Schaarbeek ontwierp.

Huizen die herleven na lange tijd met afbraak bedreigd te zijn geweest.

Deze huizen zijn afgestaan aan particulieren, tegen strikte voorwaarden wat betreft de renovatie.

Van de Grote Hertstraat naar de Vier Armenstraat

Het huis in Vlaamse neorenaissancestijl op de hoek van de Grote Hertstraat werd, evenals de twee aanpalende huizen, ontworpen door architect Jules Barbier (1865-1910). Het is voorzien van een rond torentje bekroond met een piramidale spits met dubbele peer. Natuurstenen speklagen belijnen de gevel ter hoogte van de drempels, de dwarsbalken en lateien van de vensters. Deze hebben een ontlastingsboog met afwisselende stroken baksteen en natuursteen en ankerstenen op de hoeken. De gevel is rijkelijk gedecoreerd met neorenaissance elementen zoals de brede band met balusters onder de vensters tussen de twee eerste bouwlagen, de pilasters tussen de vensters op de eerste en tweede verdieping van de hoektoren, de tuitgevel met voluten, vaas en topstuk, evenals de pinakel en de bloemvormige ankers. Een constructie van één bouwlaag, met plat dak en balustrade, verbindt het hoekhuis met het huis ernaast in identieke stijl maar met kleinere afmetingen.

Op deze plaats logeerde waarschijnlijk
Voltaire.

J. Barbier, leerling van Van Ysendijck en restaurateur van talrijke oude monumenten, was bedreven in het combineren van de nieuwe art-nouveaustijl met traditionele elementen uit de Vlaamse renaissance. Een mooi voorbeeld hiervan is het huis dat hij in 1900 ontwierp in de Grote Hertstraat nr. 6, de voormalige kunstgalerij *Galerie Leroy Frères*. Het gedeelte links van de ingang, met het venster van de benedenverdieping, het dakvenster met bepleisterde en geschilderde borstwering evenals de sgraffiti (vandaag onvolledig) is beïnvloed door de geometrische art-nouveaustijl. De asymmetrische gevel maakt gebruik van grijze baksteen en hardsteen voor banden en decoratieve elementen.

De nummers 8, 10, 12 en 14 vormen een geheel van drie huizen met neoclassicistische inslag. Het herenhuis van vier traveeën en drie bouwlagen op nr. 14 gaat terug tot omstreeks 1830 en is karakter-

istisch voor deze periode. Op de hoek van de Waterloolaan, op nr. 21, is een neoclassicistisch huis van kort voor 1830 recent verbouwd. Tot in 2000 was hier een taveerne met typisch decor en mooie glasramen gevestigd. Een kanonskogel die uit de hoek van de gevel steekt, herinnert aan de dagen van de Belgische revolutie.

De Grote Hertstraat en de Vier Armenstraat waren vroeger stegen die doodliepen op de stadsmuren. De eerste, de voormalige *Hertgang*, ontstond omstreeks 1700 en was afgesloten door een deur om te beletten dat goederen langs daar de stad werden ingebracht zonder octrooirechten te betalen. De straat leidde ook naar het kerkhof van de protestanten, dat langs de stadsmuren lag nabij de *Wollendrieschtoren*. De Vier Armenstraat, die oorspronkelijk *Zwaanstraat* of *Wollendrieschtorenstraat* heette, kreeg zijn huidige naam in de 19de eeuw, ter herinnering aan de slag voorafgaand aan de slag bij Waterloo. De *Wollendrieschtoren*, gelegen op het huidige Louizaplein, werd in 1807 afgebroken maar de ruïnes ervan bleven bestaan tot na 1830.

Het terrein tussen deze twee straten was eerst eigendom van de familie Cotereau die ook het hotel van Jauche bezat, nadien van de familie de Boumonville, ooit eigenaar van het hotel de Merode-Westerloo. Nadat het bebouwd was geraakt, werd dit huizenblok doorsneden door steegjes zoals de *Wollendriesgang*, de *Sint-Maartengang* of *Jezuïetengang*. Een ander steegje, de *Wolgang* of *Lijstergang*, gaf toegang tot een binnenplaats. Een privé-school in dit huizenblok, de *Institution des Demoiselles de Madame Geernaert*, maakte in 1854 plaats voor het klooster van de Dames van het Heilig Hart. Vandaag staat hier een kantoorgebouw.

Het verdwenen klooster van de Dames van het Heilig Hart waarvan de mooie tuin langs de Vier Armenstraat gelegen was.

De adellijke huizen of hotels van de Wolstraat

Op de hoek van de Kleine Zavel, aan het begin van de Wolstraat, trekken twee woningen, *Le Roy d'Espagne* genaamd en daterend uit 1601 of 1610, onmiddellijk de aandacht. Ze werden in 1706 eigendom van de Zavelkerk en in 1747 vestigde Antoine de Prez er de herberg *Au Roy d'Espagne*. Gedurende enkele maanden in 1900 was het café het trefpunt van jonge Brusselse schrijvers.

Meer recent herbergde het een verzameling schilderijen van de Cobrabeweging. Het gebouw werd in 1975 gerenoveerd. De twee trapgevels en het oorspronkelijke dakgebinte zijn mooie voorbeelden van traditionele architectuur uit de 17de eeuw. Het pand werd als monument beschermd in 1967.

De nrs. 1, 7 en 9 zijn gebouwd in neoclassicistische stijl (1ste helft van de 19de eeuw). Het huis nr. 1 met twee bouwlagen en vier traveeën werd gebouwd voor hertog Prosper-Louis van Arenberg. De huizen op nrs. 7 en 9, met drie bouwlagen en een attiekniveau, dateren uit 1832. De soberheid van het neoclassicisme komt het duidelijkst tot uiting in nr. 7, terwijl nr. 9 aan het begin van de 20ste eeuw een decoratie kreeg van stucwerk in Lodewijk XVI-stijl. De twee gekoppelde huizen zijn vandaag in gebruik door het Koninklijk Muziekconservatorium.

Architect Mélot ontwierp in 1850 deze elegante woning in de Wolstraat nr. 1.

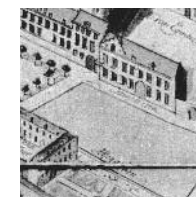
De gevel van dit huis, Wolstraat nr. 9, werd opnieuw gedecoreerd omstreeks 1900, bevat schijnvoegen op de benedenverdieping die doorlopen in de pilasters tot aan de kroonlijst.

De hotels van Maldeghem en Willebroeck

De twee huizen op nrs. 3 en 5, rijk aan historische souvenirs, vormen het voormalige hotel van Maldeghem(H), eigendom van de gelijknamige familie. Op het einde van de oorlogen van Lodewijk XIV gingen de Zuidelijke Nederlanden over van het Spaanse naar het Oostenrijkse vorstenhuis. Jean-Dominique van Maldeghem speelde een belangrijke rol in deze schamierperiode. Hoewel beschouwd als 'Fransman tot in het merg' won hij de gunst van de Oostenrijkse keizer. In 1718 maakte hij als luitenant-veldmaarschalk deel uit van de Raad van State en van de entourage van de markies van Prié, de onpopulaire vertegenwoordiger van Wenen. Hij toonde zich voorstander van een harde aanpak tijdens de sociale onlusten in Brussel die uitliepen op de terechtstelling van Anneessens. Onder het bewind van keizerin Maria-Theresia was Florent-Joseph van Maldeghem een van de vaste gasten van gouverneur Karel van Lotharingen. Het hotel werd in de 19de eeuw eigendom van de familie Cornet d'Elzuis du Chenois. Ze liet de gevel omstreeks 1850 verbouwen, maar de noordelijke puntgevel en de achtergevel verwijzen nog naar de oude bouwkern uit de 17de eeuw.

Het huis op nr. 11 (I) heeft nog een Lodewijk XV-portaal uit het midden van de 18de eeuw. Het werd in 1756 gekocht door baron J.-B. Helman van Willebroeck (1713-1781) wiens familie uit het noorden van Brabant afkomstig was, en heet sindsdien het hotel van Willebroeck. In 1860 werd

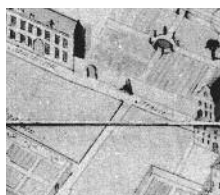
(H) (I)

Het voormalige hotel van Maldeghem werd door architect Mélot verbouwd met een bepleisterde neoclassicistische gevel en horizontale geleidingen zoals de afgeschuinde sokkel en een kordonlijst ter hoogte van de vensterdempels op de eerste verdieping.

Het hotel van Willebroeck, Wolstraat nr. 11, kreeg in de 19de eeuw een neoclassicistische gevel.

het bewoond door graaf 't Serclaes-Tilly, oud-kamerheer van de Nederlandse koning Willem I. Ook dit huis is een bijgebouw van het Muziekconservatorium.

(J) (K) (L)

Het hotel de Lannoy

De aristocratische woning ernaast op nr. 13, in zuiver classicistische stijl, is het zogenaamde 'hotel de Lannoy' (J). Het werd in 1768 gekocht door graaf d'Epinoy, militaire gouverneur van Brussel van 1737 tot 1755. In 1833 werd het eigendom van graaf Gustave de Lannoy, grootmeester van het huis van de hertog van Brabant, de latere Leopold II.

Dit imposante herenhuis bestaat, op een U-vormig grondplan, uit drie vleugels met twee bouwlagen onder een mansardedak. De voorgevel in Lodewijk XV-stijl is negen traveeën breed en heeft een horizontale gevelgeleding door de sokkel, de puilijst, de architraaf en de geprofileerde kroonlijst. Het verticale element wordt gevormd door het middenrisaliet versierd met schijnvoegen en omlijst met hoekpilasters met Ionisch kapiteel die ook aan de uiteinden van de gevel terugkomen. Boven de inrijpoort en het kordon geeft een deurvenster met gebogen waterlijst en rocaillesleutel uit op een smeedijzeren balkon. De zandstenen sokkel, de bakstenen muren met afgeschuinde vensterlijsten en de daklijst van de gevel op de binnenkoer wijzen wellicht op een oudere kern. De trapzaal van de eretrap en de smeedijzeren trapleuning evenals de plafonds en schoorstenen op de eerste verdieping zijn in Lodewijk XV-stijl. De rest

van de interieurdecoratie is gewijzigd tijdens de renovatie van 1907-1908 door O. Flanneau.

Op nr. 15, op de hoek met de Dupontstraat, stond destijds het hotel van baron Alexis d'Hody (K). In 1906 bouwde architect B. de Lestré op deze plaats een huurpand en vier aanpalende burgerhuizen in de J. Dupontstraat. Het geheel is een staalkaart van eclecticisme met het metselwerk van geëmailleerde baksteen, de talrijke architecturale elementen in blauwe hardsteen, ontleend aan de renaissance en het classicisme, en de erker in de Dupontstraat. Ook de gevel aan de Wolstraat vertoont dezelfde stijkenmerken. Ze wordt omkaderd door twee kolossale pilasters met

Het hotel de Lannoy, Wolstraat nr. 13, werd gebouwd door meester-metselaar Jean Massion in 1762. De fries draagt nog het jaartal MDCCLXII.

Ionisch kapiteel. De benedenverdieping bevat een dubbelvenster. Het bow-window erboven, geritmeerd door vijf kolommen met daartussen rechthoekige ramen, loopt over de gehele gevelbreedte. Een doorlopend kordon scheidt deze ramen van de bovenlichten met rondboog en sleutel. De twee bovenste bouwlagen zijn horizontaal geleed door uitstekende lijsten en verticaal door drie pilasters die het driehoekige fronton boven de kroonlijst dragen.

Het hotel de Beaufort

De J. Dupontstraat heette achtereenvolgens Manegestraat, Eenhoornstraat en Helstraat of *Hellestraete*. Deze laatste naam zou een verbastering kunnen zijn van *Hillestraat* of *Heuvelstraat* (hill in het Engels). Op de hoek verrijst het hotel de Beaufort (L), een adellijke woning in Lodewijk XV-stijl die het toneel was van talrijke historische gebeurtenissen. De beroemdste bewoner van dit hotel was Frédéric-Auguste, hertog van Beaufort-Spontin (1782-1847). In 1814 belegden de commissarissen die de alliantie tegen Napoleon vertegenwoordigden een vergadering van notabelen aangevoerd door de hertog van Beaufort, de markies van Assche en de markies van Chasteler. Zij benoemden Beaufort tot eerste gouverneur-generaal van onze gewesten. De hertog van Beaufort, trouw aan zijn vroegere soevereinen, wenste maar één ding: de terugkeer van de Belgische provincies onder het Habsburgse gezag. Met dat doel begaf hij zich naar het hoofdkwartier van de geallieerden in Chaumont. De Oostenrijkse keizer maakte hem duidelijk dat er geen sprake van kon zijn om België terug te nemen en de Engelse minister van Buitenlandse Zaken deelde hem het plan mee voor een vereniging met Nederland. Beaufort keerde ontmoedigd terug en gaf zijn ontslag. Aan het einde van de Napoleontische tijd werd het hotel de Beaufort, waar de Pruisische generaal von Bülow en zijn generale staf logeerden, bezocht door politici, generaals en aristocraten uit heel Europa. Als echt centrum van de reactie vormde het hotel het kader van luxueuze diners waarop diegenen die

Baron d'Hody (1807-1880), die op deze plaats woonde, was in de beginjaren van het onafhankelijke België procureur des konings en nadien bestuurder van de gevangnissen en hoofd van de openbare veiligheid.

Dit hotel was in 1706 eigendom van burggravin van Humbeeck en werd in 1776 gekocht door de hertog van Beaufort.

Aan het einde van de Napoleontische oorlogen passeerden de hertog van Wellington, de prins van Oranje en de graaf van Artois, de toekomstige Karel X, onder deze poort.

zich 'verbrand' hadden – die het kamp van de bonapartisten hadden gekozen, zoals de hertog van Arenberg – nooit werden uitgenodigd.

De stad Brussel kocht het hotel in 1890 als onderkomen voor het Sint-Gertrudisgesticht. Deze instelling, opgericht in de 12de eeuw en een tijdlang afgeschafte onder de Franse Revolutie, was van oudsher gevestigd in het Sint-Gertrudisklooster, op de hoek van de Markiesstraat en het Sint-Goedeleplein. Heropgericht in 1801 door G. Sjongers kreeg het godshuis in 1896 een bijkomende vleugel die het gebouw langs de Dupontstraat afsloot. Na een grondige renovatie in 1985, uitgevoerd onder leiding van de architecten A. Nandancé en P. Ramon, is de Residentie de Beaufort vandaag een seniorie met vijfenvertig wooneenheden.

Het hoofdgebouw van het hotel, in U-vorm, dat waarschijnlijk teruggaat op een oudere kern, dateert uit het laatste kwart van de 18de eeuw. De lange gevel van twaalf traveeën op twee bouwlagen en een stenen sokkel is bepleisterd en geschilderd. De lage benedenverdieping bevat vierkante ramen, beschermd door tralies met het monogram 'GS' die van het einde van de 19de eeuw dateren. De twee bouwlagen worden gescheiden door een geprofileerde kordonlijst die samen met de evenwijdige kroonlijst de horizontaliteit van de gevel benadrukt. Het steile schilddak wordt doorbroken door twee rijen dakkapellen die geplaatst zijn bij de laatste restauratie. Oorspronkelijk bevatte het dak slechts vijf oculi. De zijtravee ingangstravee is versierd met schijnvoegen, de koetspoort met korfboog wordt overspannen door een gestrekt entablement op consoles. Het binnenplein hemeemt de architectuur van de voorgevel, met uitzondering van de vroegere stallingen die uit vijf traveeën van anderhalve bouwlaag bestaan. Het interieur van de stallingen is een ruime zaal met bepleisterde kruisgewelven gescheiden door platte gordelbogen die rusten op acht Toskaanse zuilen in blauwe hardsteen. De gevel op de begane grond is versierd met schijnvoegen en bevat rondboogvensters met sleutel. De op het einde van de 19de eeuw bijgebouwde gestichtsvleugel aan de Dupontstraat bestaat uit een langgerekte gevel van drie bouwlagen in zandsteen met hardstenen banden. De hoge sokkel compenseert de straathelling.

De axiale travee van het hotel de Lannoy is geaccentueerd door decoratieve schijnvoegen.

Het hotel de Merode-Westerloo

Net voor het punt waarop de Wolstraat onderbroken wordt door de kale vlakte van het Poelaertplein, verheffen zich aan de rechterkant de indrukwekkende overblijfselen van de woning (O) van een machtig heer.

(O)

De oorsprong

Het domein vormde vanouds een leen dat afhing van de hertog van Brabant. De eerste vermelding van een woning toebehorend aan een zekere Pieter Spyskens dateert uit 1491. In 1529 stond hier het hotel van Reinoud van Brederode, niet aan de Wolstraat zelf maar lager gelegen, ongeveer op de plaats van de huidige Regentschapstraat en het ministerie van Justitie. De familie Brederode, afkomstig uit Holland-Zeeland, telde onder zijn leden Reinoud II, ridder van het Gulden Vlies, en Hendrik, een van de aanvoerders van het Eedverbond der Edelen.

In 1556, bij de dood van Reinoud, ging het goed over naar zijn nicht Margaretha en zo naar de familie Mansfeld, want Margaretha was gehuwd met Pieter-Ernest van Mansfeld (1518-1604). Mansfeld heeft zijn stempel op zijn tijd gedrukt. Als Prins van het Duitse keizerrijk en maarschalk-generaal van de koninklijke legers droeg hij bij tot de overwinning van Saint-Quentin tegen de Franse koning en in de slag van Moncontour tegen de Franse protestanten. Onder Don Juan en Alexander Farnese bestreed hij de opstanden in de Nederlanden. Hij werd tot gouverneur van Brussel benoemd, en daarna tot gouverneur-generaal van onze gewesten tijdens de afwezigheid van Alexander Farnese en na diens overlijden. Tussen de militaire campagnes in vergrootte hij het goed dat hij via zijn vrouw verworven had. Hij kocht de woning van Pieter Spyskens, een wijngaard van ridder Robert Coutereau en een andere van de weduwe van Simon de Quesnoy. In het midden van de aangekochte terreinen lag de plek 'Montagne de la Potence' die ook 'Oude Justitie' werd genoemd, in het Latijn *Patibulum bruxellense*. Het was een heuveltje met daarop een windmolen dat Mansfeld bij zijn domein inlijfde.

Het domein werd tijdens de opstand in de Nederlanden in beslag genomen maar in 1585 werd het aan zijn eigenaar teruggegeven en zelfs gerestaureerd en vergroot op kosten van de stad Brussel. In dezelfde periode werd het verrijkt met het huis van Vesalius, gelegen tussen de

Wolstraat, de *Hellestraete* (vandaag Dupontstraat en Van Moerstraat) en de *Blaerestraete* (vandaag Minimenstraat). Andries van Wesele of Andreas Vesalius, lijfarts van Karel V en grondlegger van de moderne anatomie, had een aanzienlijk vermogen verworven in de uitoefening van zijn praktijk. Hij liet nabij het huis van zijn vader een grote woning bouwen, met galerijen, bijgebouwen en een tuin. De Stad Brussel kocht het goed van zijn erfgenamen en bood het graaf Mansfeld aan uit erkentelijkheid voor de diensten die hij aan Brussel bewezen had. Het jaar nadien kocht de graaf het zogenaamde 'Hooghuis', gelegen tussen zijn eigen woning en het huis van Vesalius. Hij verwierf zo de hele heuvelflank en een prachtig zicht op de stad en het Vlaamse platteland daarachter.

Enkele plafonds van het hotel de Merode dragen de monogrammen en wapenschilden van de familie de Bournonville.

De familie de Bournonville

De zoon van Pieter-Ernest, Karel van Mansfeld (1547-1596), een van de beste kapiteins van zijn tijd, stierf in de slag van Gran in Hongarije. Hij was gehuwd met de dochter van Lamoraal van Egmont, Marie-Chrétienne, die een belangrijke rol zou spelen in de geschiedenis van het hotel. Zij was driemaal weduwe en huwde achtereenvolgens met Oudard de Bourmonville, Guillaume de Lalaing en Karel van Mansfeld. Na de dood van haar schoonvader, de oude graaf Pieter-Ernest van Mansfeld, kocht Marie-Chrétienne, die hem geld had geleend, het hotel en schonk het aan haar zoon Alexander de Bournonville, geboren uit haar eerste huwelijk. Het hotel kwam hiermee in handen van de Bournonvilles, een oude familie uit de streek van Boulogne, gekend sinds de 11de eeuw.

De nieuwe eigenaar, graaf de Hénin Liétard, ridder van het Gulden Vlies en gehuwd met de markiezin van Roubaix, kocht van Maurits van Nassau, wiens toekomst in de Verenigde Provinciën lag, de rechten op zijn gronden in Buggenhout, Baasrode en Sint-Amands. Na zijn benoeming tot gouverneur van Rijsel maakte hij in 1631 zijn plechtige intrede in de stad, onder de saluutschoten van de artillerie, omringd door de adel, de burgerwacht en de lokale autoriteiten. Omdat het oude hotel in Brussel hem niet meer voldeed, liet Alexander het heropbouwen. Een ingemetselde steen in de kelder met het jaartal 1618 getuigt hiervan.

Hij lag daarnaast aan de oorsprong van een vrome stichting, de gemeenschap van de Miniemen van de Orde van Sint-Franciscus van Paula (P), waaraan het oude huis van Vesalius werd afgestaan. De verdeling van het terrein gebeurde volgens een rechte lijn, evenwijdig aan de *Blaerestraete*, die nu de Minimenstraat heet. In 1675 herstelden de paters trouwens "de

(P)

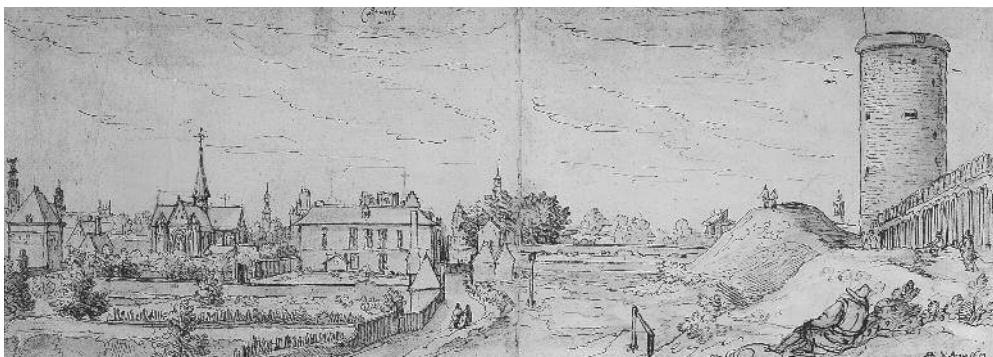

Dit 17de- eeuwse schilderij van P. Snayers stelt het hotel de Bournonville voor. De huidige gevel werd gereconstrueerd op basis van deze afbeelding.

muur achter hun kerk en langs de tuin van zijne Excellentie de hertog en prins de Boumonville, gaande naar de Sterrestraete"; deze laatste is de huidige Allardstraat.

De onrust in onze gewesten eindigde niet met de 16de eeuw. Hoewel Isabella als landvoogdes was aangesteld, bleef de lokale adel, die zich van de macht verwijderd achtte, een onbetrouwbare factor. In 1632 kwam een samenzwering aan het licht waarbij de hertog van Aarschot, de prins van Epinoy en hun schoonbroer, Alexander de Bourmonville, betrokken waren. Deze laatste nam de vlucht alvorens hij ter dood veroordeeld werd door de Grote Raad van Mechelen in 1634. Hij stierf twintig jaar later in ballingschap in Lyon. Zijn hotel en al zijn goederen werden verbeurd verklaard.

Zijn zoon, Alexander II (1620-1690), maakte de fout van zijn vader goed door de diensten die hij bewees aan de koning van Spanje. Hij nam als veldmaarschalk en adviseur van de koning deel aan alle militaire campagnes, vocht tegen Turenne en werd gouverneur van Sicilië en vice-koning van Catalonië en Navarra. In 1649 verkreeg hij dat het sekwestereerde op de familiale goederen werd opgeheven en kwam hij terug in het bezit van de

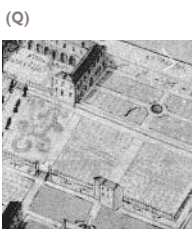

De Italiaanse kunstenaar Cantagallina tekende in de 17de eeuw de verschillende bezittingen van de hertog de Bourmonville. Op deze tekening ziet men de Wollendriesctoren, rechts het hotel de Bourmonville en op de achtergrond de Zavelkerk. Het hoge gebouw links is wellicht het Hooghuis in de tuinen van de hertog.

vaderlijke woning waar hij als laatste van zijn familie zou verblijven, samen met zijn echtgenote, prinses van Arenberg. Hij liet onder meer een fontein in de tuinen bouwen. In 1658 werd het hotel ingelijfd bij de heerlijkheid van Buggenhout die tot prinsdom was verheven. Tijdens de politieke woelingen van die tijd vestigde de afstammelingen van prins Alexander II zich in Frankrijk. Zijn zoon werd veldmaarschalk in dienst van de Franse koning. De weduwe van zijn zoon huwde in een tweede huwelijk met de zoon van Saint-Simon, de beroemde memoireschrijver die Bourmonville karakteriseerde als "een man van eer, zeer dapper, die veel wist en wie het niet aan geest ontbrak, zij het een zeer onaangename geest". Hij was rijk, zoon en kleinzoon van twee mannen die veel hadden betekend onder het huis van Oostenrijk. De zuster en erfgename van deze Bourmonville huwde de hertog van Duras en verkocht het hotel aan de Wolstraat in 1731 aan de graaf van Oignies en Mastaing. Het hotel kreeg zo een nieuwe eigenaar na meer dan een eeuw in het bezit te zijn geweest van dezelfde familie.

Een tuin op de heuvel en hoge gasten

De tuinen van het hotel de Bourmonville waren aangelegd in drie opeenvolgende terrassen en bestonden uit bloemperken, boomgaarden, moestuinen en waterpartijen. Het onderhoudscontract, opgesteld in 1694, geeft ons een idee van hun weelderigheid. Het eerste perk met buxushagen, van het hotel gescheiden door een hek, was verfraaid met bomen en heesters. De tweede, meer utilitaire tuin diende voor de teelt van fruit en groenten. In een andere tuin (Q), links, stonden planten en bloemen rond een vijver. Langs de Wolstraat liepen de bloemperken door in het verlengde van het hotel. In het midden van dit uitgestrekte domein, waar-

schijnlijk langs de kant van het huidige Poelaertplein, stond een elegante woning die 'Beauregard' werd genoemd. Misschien was dit het 'Hooghuis' gekocht door Mansfeld. Behalve salons en een bibliotheek bezat dit huis een rariteitenkabinet en was het omringd door een vierkante, gesloten tuin, de *giardino secreto* uit de Italiaanse renaissance, waarvan een deur toegang gaf tot een lager gelegen boomgaard die het goed scheidde van het Miniemenklooster. Men begrijpt maar al te goed waarom buitenlandse gasten een voorkeur hadden voor deze residentie die de genoegen van stad en platteland verenigde.

Want talrijk waren de gasten die, op doortocht in Brussel, in dit hotel logeerden. De Franse koningin-moeder Maria de Medicis, die in conflict was geraakt met Richelieu, ontvluchtte in 1631 Frankrijk en verbleef enige tijd in Brussel. Ze werd met grote eer door de infante Isabella op het paleis ontvangen, maar wenste een plaats waar ze zich thuis kon voelen ondanks de luxe waarmee men haar omringde. Het hotel de Bourmonville, het grootste en modernste van alle adellijke residenties, stond vaak leeg nadat zijn eigenaar tot gouverneur van Rijsel was benoemd, en nog meer na zijn ballingschap. Maria de Medicis nam er haar intrek met vorstelijke staat. Ferdinand, kardinaal-infant van Spanje, die gouverneur van de Nederlanden was geworden, bezocht haar met heel zijn gevolg zodra hij in Brussel was aangekomen. Gaston, de jongste zoon van Maria de Medicis, die ook verbannen was en voortdurend revolteerde tegen zijn broer de koning, kwam zijn moeder elke avond in de Wolstraat opzoeken. Hij speelde er voor grof geld. De koningin zou later haar omzwervingen voortzetten en in Keulen overlijden.

De Franse koningin-moeder Maria de Medicis, die na haar vlucht uit Frankrijk in het hotel de Bourmonville verbleef, bekloog zich over tocht en slecht trekkende schoorstenen.

De vleugel van het hotel de Merode in de Wolstraat, een reconstructie in traditionele stijl.

Enkele plafonds van het gelijkvloers van het hotel de Merode zijn ook versierd met diverse motieven zoals rozetten en fruitrossen.

Na de weduwe van Hendrik IV kreeg het hotel een andere bewoonster, vooral gekend van de 'petite histoire': Olympe Mancini, hertogin van Soissons, nicht van kardinaal Mazarin en zuster van Marie Mancini, de eerste liefde van Lodewijk XIV. Als weduwe van Eugène-Maurice de Savoie was ze superintendente geweest van het huis van de koningin alvorens betrokken te raken in de zogenaamde 'Affaire des Poisons'. Achtervolgd door de mensen van Louvois, vluchtte ze naar Brussel en verbleef in het hotel de Bournonville. Ofschoon beschuldigd van gifmengerij, mocht ze zich verheugen in de gunsten van de gouverneur van de Nederlanden, de prins van Parma. En hoewel in ongenade gevallen aan het Franse hof, ontving ze het bezoek van maarschalk de Villeroy. Ze reisde ook naar Spanje, maar keerde in 1692 naar Brussel terug waar ze overleed in 1708.

De zoon van Olympe Mancini, Eugène van Savoie, was de grootste krijgsman van zijn tijd. Hij werd veldmaarschalk in 1693, vocht aan de zijde van Marlborough tegen Lodewijk de 14de, versloeg de Franse troepen in Blenheim, Oudenaarde en Malplaquet, en zegevierde tegen de Turken in Theiss, Peterwardein en Belgrado. Wanneer hij tussen twee campagnes in zijn moeder bezocht, frequenteerde ook hij het hotel aan de Wolstraat. Aan het einde van zijn carrière, overladen met eerbewijzen en benoemd tot gouverneur van de Nederlanden, kwam Eugène van Savoie naar Brussel terug. Hij oefende zijn ambt echter uit de verte en bij volmacht uit, en liet het dagelijkse bestuur over aan zijn vertegenwoordiger ter plaatse, de markies van Prié.

Andere bewoners van het hotel waren veldmaarschalk de Los Rios, de residerende minister van de Engelse koning, Fitz-Herbert, en de opeenvolgende gevolmachtigde ministers van Oostenrijk, namelijk gevolmach-

tigd minister Botta-Adorno, de prins van Stahremberg en vooral graaf Cobenzl, gevolmachtigd minister tussen 1753 en 1770 onder het formele gezag van de populaire Karel van Lotharingen, twee keer schoonbroer van keizerin Maria-Theresia. Hoewel zelf niet van koninklijk bloed hield Cobenzl er een vorstelijke levensstijl op na. Hij herstelde en verbouwde het hotel en besteedde een fortuin aan de aanleg van de tuinen. Hij liet er een dierenpark bouwen, een volière, serres, terrassen en paviljoenen verfraaid met lambriseringen, Indisch papier en siamoise, een stof die de zijde uit Siam imiteerde. Elke avond werd de tafel met zilveren bestek gedekt voor een twaalfstal genodigden en bij grote gelegenheden verwelkomde de gevolmachtigd minister, getooid met de ketting van het Gulden Vlies, gouverneur Karel van Lotharingen, de lokale adel, het corps diplomatique en personen van aanzien die tijdelijk in Brussel verbleven. De lakeien droegen een livrei van blauw laken met zilveren galons. Het adellijke gezelschap verdrong zich in de grote salon versierd met een schilderij van de keizerlijke familie, in de rode salon van de gravin versierd met kostbare Japanse vazen en in het beroemde porseleinkabinet, want behalve tuinliefhebber was Cobenzl ook een verzamelaar van kunstvoorwerpen. De gouverneur-generaal bezocht hem vaak en noteerde bij zijn terugkeer, in het zuiver fonetische Frans waarvan de internationale aristocratie van die tijd zich bediende, nauwkeurig zijn winst of verlies in zijn intiem dagboek. Toen Brussel in 1769 het zilveren jubileum van de regering van Karel van Lotharingen vierde, kwam deze in de door lampions verlichte tuinen van het hotel, met het panorama van de feestende stad aan zijn voeten, het vuurwerk bijwonen dat te zijner ere werd afgestoken. Cobenzl overleed het jaar daarop in zijn woning aan de Wolstraat.

Zicht op het interieur van het hotel de Merode.

Het interieur van het hotel de Merode bevat nog een buitengewone houten trap die waarschijnlijk origineel is.

Op deze oude panoramische foto, genomen van op het Justitiepaleis, ligt het hotel de Merode op de voorgrond met zijn verschillende gebouwen.

De familie de Merode

In de 18de eeuw veranderde het hotel nogmaals van eigenaar. Marie, prinses de Grimberghe en erfgename van de familie Oignies de Mastaing, huwde in 1778 met Guillaume-Charles (1762-1830), graaf van Merode en het Heilig Roomse Rijk, prins van Rubempré en Everberg, markies van Westerloo. Door dit huwelijk kreeg het hotel zijn huidige benaming Merode-Westerloo. Guillaume de Merode, impulsief en nerveus van aard, werd meegesleurd in de maalstroom van gebeurtenissen die volgden op de Franse Revolutie. Onder het Franse keizerrijk werd hij burgemeester van Brussel en woonde de eedaflegging van Napoleon bij. Hij behield echter een zekere onafhankelijkheid van geest en verzette zich openlijk tegen de plundering van de pauselijke goederen. Op het einde van zijn leven sloot hij zich aan bij de unie van liberalen en katholieken die ijverde voor de onafhankelijkheid van België. Van zijn vier zonen waren er twee nauw betrokken bij het bewustwordingsproces dat leidde tot de revolutie van 1830. Een van hen, Frédéric de Merode, vrijwilliger in het nieuwe nationale leger, sneuvelde op 28-jarige leeftijd in de gevechten bij Berchem. Zijn herdenkingsmonument staat vandaag op het Martelaarsplein. De andere zoon, Félix, was lid van het Voorlopig Bewind en kon door zijn naam op krediet rekenen bij de Europese mogendheden. Hij was afgevaardigde op het Nationaal Congres, kandidaat-regent

en werd zelfs gezien als toekomstige koning. Hij verkoos echter deel uit te maken van de afvaardiging die in Londen ging peilen naar de intenties van Leopold van Saksen-Coburg, de latere koning Leopold I. Als minister, volksvertegenwoordiger, minister van Staat en getuige op het koninklijk huwelijk in Compiègne behoort hij tot de 'founding fathers' van het koninkrijk België. Zijn zoon Henri (1782-1847) werd senator en buitengewoon gezant in Wenen in 1835. Zijn kleinzoon Charles-Antoine (1824-1892) werd senator in 1867 en senaatsvoorzitter vanaf 1885. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Henri (1856-1908), eveneens senaatsvoorzitter, minister van Buitenlandse Zaken, minister van Staat en voorstander van de vervroegde overname van Congo door België. Het hotel de Merode-Westerloo was gedurende heel deze periode een van de brandpunten van het politieke leven in België. Ook de nationale begrafenissen van de grote mannen uit de familie vonden hier plaats.

De huidige toestand van het hotel de Merode

De gevel werd in de 19de eeuw aan de heersende smaak aangepast, in een neoclassicistische en monumentale stijl. Het huidige uitzicht is het resultaat van de heropbouw in 1955 door de architecten A. en M. Courtens, naar de afbeelding op het schilderij van P. Snayers uit de 17de eeuw. Het bakstenen huis bestaat uit een natuurstenen sokkel, een verdieping en een lager niveau onder de kroonlijst. Sommige oorspronkelijke elementen, zoals het barokke ingangsportaal in het midden, de twee balkons en de twee trapgevels zijn verdwenen. De huidige ingang is uit de centrale as verplaatst en wordt omlijst door stijlen en een bovendrempel in hardsteen die hergebruikt materiaal zijn uit het midden van de 18de

Gedenksteen in art-nouveaustijl van H. van de Velde op het Martelarenplein ter ere van F. de Merode.

De vleugel aan het Poelaertplein bestaat uit een oudere bouwkern en een 19de - eeuwse uitbreiding.

De binnenplaats van het hotel de Merode.

eeuw in vroege Lodewijk XV-stijl. De achtergevel, die uitsteekt op de binnenplaats, heeft zijn neoclassicistisch uitzicht bewaard. Ze bestaat uit witte natuursteen met enkele hardstenen architecturale elementen zoals de rondboog van de koetspoort omkaderd door twee zuilen die een entablement dragen.

De vleugel aan de kant van het Poelaertplein heeft op de benedenverdieping interessante plafonds bewaard met stucdecoratie van geometrische cartouches afgeboord door twee evenwijdige lijsten. De decoratie van de in elkaar overlopende salons op de verdieping weerspiegelt de geschiedenis van het hotel. Men herkent onder meer de wapenschilden van Othon Marie de Mastaing en Philippine de Merode-Deinze. De lambriseringen en het meubilair van de eetkamer dateren uit de 18de eeuw.

De familie de Merode heeft in de loop van de 19de eeuw het oude hotel de Bourmonville gerenoveerd en heringericht. Daarbij werden bijna alle tuinen verkocht die vandaag worden ingenomen door het Justitiepaleis, het Poelaertplein en de Regentschapstraat. De gevel aan het Poelaertplein werd verbouwd en er werden bijgebouwen en stallen opgetrokken. Het bepleisterde gebouw omvat een hoofdgebouw, twee hoekpaviljoenen en een neorenaissancestijl loggia. Het afsluitende hek met het Poelaertplein dateert uit 1902. Achteraan op de binnenplaats eindigt de hardstenen opstand in een balustrade met decoratieve vuurtoorts in de linkerhoek. Deze vleugel loopt door tot aan de Regentschapstraat via een gebouw in U-vorm dat in 1954 door architect Courtens met twee bouwlagen verhoogd is en ingericht als kantoorruimte.

De vleugel achteraan op het binnenplein is in de overgangperiode tussen de 19de en 20ste eeuw vergroot met een galerij.

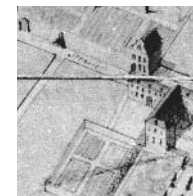
De aanpalende hotels en hun lot

Twee nu verdwenen hotels, het hotel de la Boëssières-Thiennes (M) en dat van Merode-Deinze (N) stonden vroeger op de nrs. 19 en 21. Het ging in feite om woningen die onttrokken werden aan het uitgestrekte domein van de familie de Bourmonville ten gunste van twee jongere takken van de familie de Merode.

Het huis op nr. 21 werd in 1750 door de toenmalige eigenaar van het domein, graaf d'Oignies, verkocht aan Jean, markies van Deinze, lid van een jongere tak van de familie de Merode en kapitein van de adellijke garde. Dit hotel kwam uiteindelijk toe aan Marie de Grimberghe, echtgenote van graaf de Merode-Westerloo. Zo werden de twee eigendommen herenigd. Het kleine hotel diende in deze periode als bijgebouw van het 'grote hotel'. In 1818 werd er het huwelijk gevierd van Werner de Merode en in 1827 dat van mademoiselle de Thiennes. Graaf Félix de Merode, oud-lid van het Voorlopig Bewind, overleed er in 1857. Het kleine hotel werd nadien verkocht aan een volle neef, Louis de Merode. Een andere Merode-erfgename, gravin de Thiennes de Lombise, kreeg het aanpalende terrein op nr. 19. Ter vervanging van het traditionele huis in rode baksteen, sterk lijkend op dat van de Merode-Westerloo ernaast, liet ze in 1844 het hotel de Thiennes bouwen, een stenen woning met balkon in neoclassicistische stijl.

Beide hotels werden door de Belgische Staat aangekocht en in 1956 gesloopt voor de bouw van het ministerie van Financiën. Het terrein bleef lange tijd braak liggen en werd uiteindelijk opgevuld door een hedendaags complex ontworpen door Marc Corbiau.

Het Poelaertplein was vroeger een prachtige tuin die de wandelaar een uitzicht bood over de hele benedenstad. Men kon er de elegante vriendinnen ontmoeten van Alexander de Bourmonville, Olympe Mancini dromend van Versailles, of de gravinnetjes die werden uitgenodigd op de soupers van Karel van Lotharingen. Ondanks de verwoestingen aangericht door de slopershamer zijn de herinneringen aan al deze historische figuren – Françoise van Luxemburg, graaf Mansfeld, graaf Cobenzl, de hertog van Beaufort – bewaard gebleven en blijft de Wolstraat tot op vandaag een plek waar elk huis de geschiedenis van de stad ademt. Dit is het gelukkige voorrecht van steden met een lang verleden zoals Brussel.

(M) (N)

Het Egmontpaleis.

BIBLIOGRAFIE

- BORCHGRAVE D'ALTENA, J. DE EN GHELLINCK, J. DE, 'Het hotel Merode-Westerloo', *The woonsteden door de eeuwen heen*, 1969, 2, pp. 4-12.
- CENTRE D'ÉTUDES ET DE RECHERCHES URBAINES ERU, *Rue aux Laines à Bruxelles*, Brussel, 1980.
- EGGERICX, L., 'La rue du Grand Cerf', *Nouvelles du patrimoine*, 1994, 54, pp. 26-27.
- D'HOORE, W., *Het Egmont-Arenbergpaleis te Brussel*, Louvain-la-Neuve, 1991.
- LALOIRE, E., *Histoire des deux hôtels d'Egmont et du palais d'Arenberg*, Brussel, 1952.
- DE MAEGD, CH., 'Een zeventiende-eeuws huis met tuinen op de Wollendries te Brussel', *Monumenten en Landschappen*, 16, 1, januari-februari 1997, pp. 8-48.
- SCHOTEL, G. D. J., 'Herinneringen aan het hof van Floris I graaf van Culenborg te Brussel', Schotel, G. D. J., *Geschied-Letter- en Oudheidkundige Uitspanningen*, Utrecht, 1840, pp. 1-52.
- SCHUERMANS, H., 'La colonne de Culembourg à Bruxelles', *Bulletin des Commissions Royales d'Art et d'Archéologie*, 1870, 9.
- TRAZEGNIES, O. DE, 'Geschiedenis van het Egmontpaleis', *The woonsteden door de eeuwen heen*, 1982, 56, pp. 2-43.
- VILLERMONT, M. DE, *Le duc et la duchesse de Boumonville et la cour de Bruxelles*, Brussel-Roeselare-Parijs, 1904.

In dezelfde collectie

1. HET JUBELPARK, ZIJN GEBOUWEN EN MUSEA (NL - FR - ESP - GB)
2. HET KERKHOF AAN DE DIEWEG (NL - FR)
3. DE GROTE MARKT VAN BRUSSEL (NL - FR - ESP - GB)
4. DE BEGIJNHOFWIJK (NL - FR)
5. DE HEIZEL (NL - FR - ESP - GB)
6. DE LOUIS BERTRANDLAAN EN HET JOSAPHATPARK (NL - FR)
7. DRIE VOORBEELDEN VAN PASSAGES UIT DE 19de EEUW (NL - FR - ESP - GB)
SINT-HUBERTUSGALERIJEN - BORTIERGALERIJ - NOORDDOORGANG
8. ANDERLECHT (NL - FR)
DE COLLEGIALE - HET BEGIJNHOF - HET ERASMUSHUIS
9. DE ZAVEL DE WIJK EN DE KERK (NL - FR - ESP - GB)
10. DE VIJVERS VAN ELSENE EN OMGEVING (NL - FR)
11. DE SINT-KATELIJNEWIJK EN DE OUDE HAVENDOKKEN (NL - FR)
12. HET LEOPOLDSPARK ARCHITECTUUR EN NATUUR (NL - FR - ESP - GB)
13. DE SQUARESWIJK (NL - FR - ESP - GB)
MARGARETA, AMBIBORIX, MARIA-LOUIZA EN GUTENBERG
14. DE ARMAND STEURSSQUARE TE ST-JOOST-TEN-NODE (NL - FR)
15. HET KONINGSPLEIN EN DE WARANDEWIJK (NL - FR - ESP - GB)
16. DE OBSERVATORIUMWIJK IN UKKEL (NL - FR)
17. DE TERVURENLAAN (NL - FR)
18. HET WOLUWEDAL (NL - FR)
19. DE LOUZALAAN (NL - FR)
20. DE CENTRALE LANEN (NL - FR)
21. SINT-GILLIS VAN DE HALLEPOORT TOT DE GEVANGENIS (NL - FR)
22. DE RINGLANEN VAN HET ROGIERPLEIN TOT DE HALLEPOORT (NL - FR)
23. DE SINT-BONIFATIUSWIJK (NL - FR)
24. DE ONZE-LIEVE-VROUW-TER-SNEEUWWIJK (NL - FR)
25. DE BRUSSELSE KANALEN (NL - FR)
26. DE MARKTPLAATSEN VAN DE VIJFHOEK (NL - FR)
27. GANGEN IN BRUSSEL (NL - FR)
28. UKKEL, HUIZEN EN VILLA'S (NL - FR)
29. DE EERSTE OMWALLING (NL - FR)
30. HET TER KAMERENBOS (NL - FR)
31. HET JUSTITIEPALEIS (FR - NL)
32. DE TER KAMERENABDIJ (FR - NL)
33. DE MOLIÉRELAAN EN DE BERKENDAALWIJK (FR - NL)
34. DE TUINWIJKEN LE LOGIS EN FLORÉAL (FR - NL)
35. BRUSSELSE BIOSCOPEN (FR - NL)

Collectie **Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis**

De collectie **Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis** wordt uitgegeven om het culturele erfgoed van Brussel ruimere bekendheid te geven.

Boeken vol anekdotes, onuitgegeven documenten, oude afbeeldingen, historische overzichten met aandacht voor stedenbouw, architectuur en kunsten... een echte goudmijn voor de lezer en wandelaar die Brussel beter wil leren kennen.

De Wolstraat en haar historische gebouwen

De Wolstraat en de Karmelietenstraat waren getuige van het aristocratische leven in Brussel in de 16de en 17de eeuw. Het Egmontpaleis, het hotel de Merode en andere adellijke woningen daartussen verhalen zowel de kleine geschiedenis van de stad als de grote geschiedenis van Europa. Bij het ontdekken van de wijk van de Wolstraat verkeert men in de entourage van Karel V en aartshertogin Isabella. Men begrijpt zowel de historische gebeurtenissen als de ontwikkeling van de architecturale stijlen.

Willem Draps,
Staatssecretaris bevoegd voor Monumenten
en Landschappen

